

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ

εκδδα

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

**ΕΘΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΚΑΙ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ**

**ΚΖ' ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ
ΤΕΛΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ**

ΤΙΤΛΟΣ

**Η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ ΑΜΕΡΙΚΗΣ
ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

ΤΜΗΜΑ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ: ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Επιβλέπων:

Δρ Κωνσταντίνος Νικολέντζος

Σπουδάστρια:

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΣΙΝΟΥ

ΑΘΗΝΑ - 2022

Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης

Σίνου Χριστίνα

© 2022

Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος (ΚΖ' Εκπαιδευτική Σειρά)

ΔΗΛΩΣΗ

«Δηλώνω ρητά ότι η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας, δεν παραβιάζει καθ' οιονδήποτε τρόπο πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής».

Αθήνα, 17.05.2022

Χριστίνα Σίνου

Η πολιτιστική διπλωματία των ΗΠΑ σε σχέση με την Ελλάδα

ΕΣΔΔΑ 2022

Επιβλέπων: Δρ Κωνσταντίνος Νικολέντζος

Σπουδάστρια: Χριστίνα Σίνου

Για την εκπόνηση της παρούσας εργασίας οφείλω θερμές ευχαριστίες στον επιβλέποντα Δρ Κωνσταντίνο Νικολέντζο, Προϊστάμενο του Τμήματος Συλλογών Προϊστορικών, Αιγυπτιακών, Κυπριακών και Ανατολικών Αρχαιοτήτων του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου στην Αθήνα, για τη διαρκή καθοδήγηση, βιβλιογραφική υποστήριξη, τις κατευθύνσεις και τις συζητήσεις σε όλα τα στάδια της μελέτης και συγγραφής.

Επίσης, ευχαριστίες στην κυρία Ελένη Αλεξάκη, Σύμβουλο Πολιτιστικών και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων της Πρεσβείας των ΗΠΑ στην Ελλάδα, για την παραχώρηση στοιχείων και πληροφοριών απαραίτητων για την εργασία.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Συντομογραφίες.....	8
Πίνακας Εικονογράφησης.....	9
Περίληψη- Abstract.....	10
Εισαγωγή- Η πολιτιστική διπλωματία ως άσκηση εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής...12	
Ενότητα 1- Η πολιτιστική διπλωματία των ΗΠΑ.....15	
1.1. Η πολιτιστική διπλωματία των ΗΠΑ κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου...15	
1.1.1. Τα εργαλεία της πολιτιστικής πολιτικής των ΗΠΑ – Η Υπηρεσία Ενημέρωσης USIA ως φορέας διαμόρφωσης πολιτιστικής διπλωματίας (1953-1997).....16	
1.2. Η πολιτιστική διπλωματία των ΗΠΑ μετά τον Ψυχρό Πόλεμο και μέχρι σήμερα..19	
1.2.1. Το Γραφείο των Μορφωτικών και Πολιτιστικών Θεμάτων.....19	
1.2.2. Η πολιτιστική πολιτική των ΗΠΑ στην Ελλάδα.....22	
1.2.2.1. Εκπαίδευση/Πολιτισμός.....23	
1.2.2.2. Βιβλιοθήκες.....24	
1.2.2.3. Έντυπα και Τύπος.....24	
1.2.2.4. Μεταφράσεις λογοτεχνικών έργων.....24	
1.2.2.5. Υποτροφίες και χρηματοδοτήσεις από αμερικάνικα Ιδρύματα.....25	
1.2.2.6. Κινηματογράφος και Τηλεόραση.....26	
1.2.2.7. Συνεργασίες στο μέλλον.....26	
Ενότητα 2 – Η Αμερικάνικη Σχολή Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα.....27	
2.1. Οι Ξένες Αρχαιολογικές Σχολές στην Ελλάδα.....27	
2.2. Το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών στην Ελλάδα.....28	
2.2.1. Υπουργείο Πολιτισμού και Ξένες Αρχαιολογικές Σχολές.....29	
2.3. Η ίδρυση και η δράση της Αμερικάνικης Σχολής Κλασικών Σπουδών.....30	
2.3.1. Ίδρυση.....31	
2.3.2. Βιβλιοθήκες.....32	
2.3.3. Ανασκαφές.....32	

2.3.4. Εκδόσεις.....	34
2.3.5. Εργαστήρια.....	34
2.3.6. Η ανασκαφή στην Αρχαία Αγορά της Αθήνας.....	35
2.3.6.1. Χρηματοδότηση των εργασιών.....	36

Ενότητα 3 – Το Μνημόνιο Συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας και ΗΠΑ το 2011 για την επιβολή εισαγωγικών περιορισμών ελληνικών πολιτιστικών αγαθών στις ΗΠΑ.....	39
3.1. Δομή και περιεχόμενο του Μνημονίου Συνεργασίας (2011).....	42
3.1.1. Μετά το Μνημόνιο Συνεργασίας.....	45
3.2. Η ανανέωση του Μνημονίου Συνεργασίας το 2016.....	46
3.3. Η αναθεώρηση του Μνημονίου Συνεργασίας το 2021.....	47
3.4. Η επίσκεψη αντιπροσωπείας του ΥΠΠΟΑ στις ΗΠΑ, Φεβρουάριος 2022.....	48

Ενότητα 4 – Η κινητικότητα πολιτιστικών αγαθών ως άσκηση διεθνούς πολιτιστικής πολιτικής -Οι ελληνικές αρχαιολογικές περιοδικές εκθέσεις στις ΗΠΑ...50	50
4.1. Η ιστορία των αρχαιολογικών περιοδικών εκθέσεων στις ΗΠΑ.....	50
4.2. Τα οφέλη από την κινητικότητα των πολιτιστικών αγαθών.....	52
4.3. Οι ελληνικές περιοδικές εκθέσεις στις ΗΠΑ (2013-2017).....	54
4.3.1. Η περιοδική έκθεση « <i>Ουρανός και Γη. Η Τέχνη του Βυζαντίου από τις Ελληνικές Συλλογές</i> ».....	54
4.3.2. Η περιοδική έκθεση « <i>Οι Έλληνες: Από τον Αγαμέμνονα στον Μέγα Αλέξανδρο</i> ».....	59
4.3.3. Η περιοδική έκθεση « <i>Ένας κόσμος συναισθημάτων: Αρχαία Ελλάδα, 700 π.Χ. – 200 μ.Χ.</i> ».....	61
4.4. Σχεδιασμός για το μέλλον.....	62

Συμπεράσματα.....	63
--------------------------	-----------

Βιβλιογραφία.....	65
Νομοθετικά κείμενα.....	65
Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία.....	67

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία.....	70
Διαδικτυακές πηγές.....	72

Συντομογραφίες

ΑΣΚΣΑ: Αμερικάνικη Σχολή Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα

ΓΔΑΠΚ: Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς

ΔΒΜΑ: Διεύθυνση Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Αρχαιοτήτων

ΔΔΕΑΜ: Διεύθυνση Διαχείρισης Εθνικού Αρχείου Μνημείων

ΔΠΚΑ: Διεύθυνση Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΣΣΔ: Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών

ΕΦΑ: Εφορείες Αρχαιοτήτων

ΗΠΑ: Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

ΚΑΣ: Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο

ΞΑΣ: Ξένες Αρχαιολογικές Σχολές

ΥΠΕΞ: Υπουργείο Εξωτερικών

ΥΠΠΟ: Υπουργείο Πολιτισμού

ΥΠΠΟΑ: Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού

ΥΠΟΠΑΙΘ: Υπουργείο Πολιτισμού Παιδείας και Θρησκευμάτων

ΥΠΠΟΤ: Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού

ΦΕΚ: Φύλλο Εφημερίδας Κυβέρνησης

ASCSA: American School of Classical Studies in Athens

CCF: Congress for Cultural Freedom

CIA: Central Intelligence Agency

ECA: Economic Cooperation Administration

ICOM: International Council of Museums

NATO: North Atlantic Treaty Organisation

UCLA: University of California, Los Angeles

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

USIA: United States Intelligence Agency

Πίνακας Εικονογράφησης

Η Αμερικάνικη Σχολή Κλασικών Σπουδών – το κεντρικό κτίριο.....σ.	30
Η πρώτη μέρα των ανασκαφών στην Αρχαία αγορά.....σ.	35
Η Στοά του Αττάλου.....σ.	38
Κάτοψη της κλασικής Αγοράς στα τέλη του 5 ^{ου} αιώνα.....σ.	38
Αφίσα της έκθεσης «Ουρανός και Γη. Η τέχνη του Βυζαντίου από τις ελληνικές συλλογές».....σ.	54
Αφίσα της έκθεσης «Οι Έλληνες. Από τον Αγαμέμνονα στον Μέγα Αλέξανδρο».....σ.	59
Αφίσα της έκθεσης «Ένας κόσμος συναισθημάτων: Αρχαία Ελλάδα από το 700 π.Χ. έως το 200 μ.Χ.».....σ.	61

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη πραγματεύεται τα μέσα και τον τρόπο άσκησης πολιτιστικής πολιτικής των ΗΠΑ στην Ελλάδα διαχρονικά με έμφαση στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς. Επισημαίνεται ο ρόλος της Πολιτιστικής διπλωματίας στη χάραξη της Εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους, ειδικότερα η Πολιτιστική διπλωματία των ΗΠΑ κατά τον Ψυχρό πόλεμο και η διαμόρφωση της πολιτιστικής τους παρουσίας στο εξωτερικό την πρόσφατη χρονική περίοδο. Διερευνάται η ίδρυση και χρηματοδότηση φορέων και προσώπων και η υλοποίηση προγραμμάτων στον μορφωτικό και πολιτιστικό τομέα στην Ελλάδα, με επίκεντρο την Αμερικάνικη Σχολή Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα και την ανασκαφική της δραστηριότητα στην Αρχαία Αγορά. Αναλύεται το περιεχόμενο και τα αποτελέσματα του Μνημονίου Συνεργασίας (2011) για την ελληνική πολιτιστική κληρονομιά μεταξύ Ελλάδας και ΗΠΑ καθώς και η πορεία ανανέωσής του τα επόμενα χρόνια (2016 και 2021). Παρουσιάζονται εκτενώς οι τρεις μεγάλες περιοδικές εκθέσεις που διοργανώθηκαν στις ΗΠΑ (2013-2017) από το Υπουργείο Πολιτισμού με έργα πολιτιστικής κληρονομιάς από τα ελληνικά Μουσεία. Η ανάλυση αξιοποιεί πρωτογενείς πηγές, βιβλιογραφία, διαδικτυακούς τόπους, κείμενα του Τύπου, συζητήσεις με αρμόδιους.

Λέξεις κλειδιά: Πολιτιστική διπλωματία, Εξωτερική πολιτική, Πολιτιστική κληρονομιά, Αρχαιολογικές σχολές, Περιοδικές εκθέσεις, Αρχαιοκαπηλία

Abstract

The present work deals with the means and the way of exercising US cultural policy in Greece over time with emphasis on cultural heritage. It presents the role of Cultural Diplomacy in shaping a state's Foreign Policy, in particular US Cultural Diplomacy during the Cold War and the shaping of their cultural presence abroad in recent times. We examine the establishment and financing of institutions and individuals and the implementation of programs in the educational and cultural sector in Greece focusing on the American School of Classical Studies in Athens and its excavation activity in the Ancient Agora. We analyze the content and the results of the Memorandum of Understanding (2011) for the Greek cultural heritage between Greece and the USA as well as the course of its renewal in the coming years (2016 and 2021). Our study illustrates the three major Periodic Exhibitions organized in the USA (2013-2017) by the Ministry of Culture with works of cultural heritage from the Greek Museums. The research resources come from primary sources, bibliography, websites, press texts, discussions with specialists.

Key words: Cultural Diplomacy, Foreign Policy, Cultural Property, Archaeological Schools, Periodical Exhibitions, Illicit trafficking of Cultural Property

Εισαγωγή

Η Πολιτιστική διπλωματία ως άσκηση εξωτερικής Πολιτιστικής πολιτικής

Η εξωτερική πολιτική προσδιορίζει τους στόχους και χαράσσει τις κατευθυντήριες γραμμές για τις εξωτερικές σχέσεις ενός κράτους, ενώ η διπλωματία παρέχει τα μέσα και τις μεθόδους για την επίτευξη αυτών των στόχων. Κατ' αναλογία, η εξωτερική πολιτιστική πολιτική ενός κράτους αφορά στον επιτελικό σχεδιασμό και διαχείριση των στοιχείων πολιτισμού της κοινωνίας που εκπροσωπεί με στόχο τη διαμόρφωση θετικής εικόνας στη διεθνή κοινή γνώμη, τη διάδοση των αξιών του και την προώθηση των εθνικών του θέσεων. Απώτερος στόχος είναι να καλλιεργηθεί ο πολιτισμικός διάλογος, οι πνευματικοί και πολιτιστικοί δεσμοί με τους άλλους λαούς και να εμπεδωθεί ένα κλίμα εμπιστοσύνης και αλληλοκατανόησης. Αυτά τα στοιχεία πολιτισμού είναι η πολιτιστική κληρονομιά, οι τέχνες και τα γράμματα, η γλώσσα, οι πολιτιστικές αξίες και τα πολιτισμικά αγαθά, εφόσον ο πολιτισμός διέπει όλες τις εκδηλώσεις του ανθρώπινου βίου σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο (Τζανάκης 2015).

Οι Μεγάλες Δυνάμεις στα τέλη του 19^{ου} αιώνα άρχισαν να ασκούν συστηματικά πολιτιστική πολιτική με την ανάληψη μεγάλων ανασκαφών στην ελληνική επικράτεια και τη δημιουργία κέντρων εκμάθησης της γλώσσας τους. Κατά τον 20^ο αιώνα οι διπλωματικές σχέσεις των κρατών διαμορφώθηκαν από την όξυνση του Ψυχρού Πολέμου και την κατανομή του κόσμου σε σφαίρες επιρροής των υπερδυνάμεων.

Στις απαρχές του 21^{ου} αιώνα η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, η ψηφιακή τεχνολογία, η ανάταξη των παλαιών διαχωριστικών γραμμών, οι πολυπολιτισμικές ιδιαιτερότητες και συγκλίσεις απαιτούν έναν νέο σχεδιασμό στην εξωτερική πολιτική. Η πολιτιστική διπλωματία θεωρείται πλέον παράγοντας ήπιας ισχύος (soft power) ενός κράτους, με στόχο να αποκτήσει ελκυστική εικόνα στο διεθνές σύστημα και να ασκήσει επιρροή χωρίς βία (Nye 2005).

Είναι πλέον αποδεκτό ότι η πολιτιστική διπλωματία αποτελεί τον τρίτο πυλώνα άσκησης εξωτερικής πολιτικής ανάμεσα στην παραδοσιακή διπλωματία και την ένοπλη σύγκρουση, ενώ αποδεικνύεται ιδιαίτερα αποτελεσματική λαμβάνοντας υπόψη την αξιακή βαρύτητα των πολιτιστικών αγαθών και τον τρόπο διεΐσδυσής τους σε διαφορετικά πολιτιστικά περιβάλλοντα (Βασιλειάδης & Μπουτσιούκη 2015:131-134).

Ειδικότερα, οι ΗΠΑ ως ηγεμονική δύναμη, οργάνωσαν, κυρίως μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο, την πολιτιστική τους πολιτική στο εξωτερικό ως μέρος της δημόσιας

διπλωματίας προκειμένου να επηρεάσουν τόσο τις κοινωνίες των νατοϊκών συμμάχων τους όσο και άλλων κρατών που σχετίζονταν με τα συμφέροντά τους.

Η παρούσα Εργασία πραγματεύεται τα βασικά στοιχεία της πολιτιστικής διπλωματίας των ΗΠΑ διαχρονικά, τις μεθόδους και τα μέσα που χρησιμοποίησαν ώστε να επιτύχουν πολιτισμική διείσδυση. Επικεντρώνεται στην περίπτωση της Ελλάδας που ήδη μετά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο είναι κράτος-σύμμαχος των ΗΠΑ και συνδέεται μαζί τους πολυδιάστατα. Η άσκηση πολιτιστικής πολιτικής των ΗΠΑ στην Ελλάδα υλοποιείται από μια σειρά φορέων, οργανισμών και ιδρυμάτων που δραστηριοποιούνται αδιάλειπτα μέχρι σήμερα στον εγχώριο πολιτιστικό και εκπαιδευτικό τομέα. Τέλος, διερευνάται η μετεξέλιξη της αμερικάνικης πολιτιστικής στρατηγικής τον 21^ο αιώνα ακολουθώντας τα νέα πολιτικά, οικονομικά και τεχνολογικά δεδομένα και τη διαμόρφωση των σχέσεων και των συνεργασιών με την Ελλάδα.

Το πεδίο της έρευνας, λόγω των τεθέντων περιορισμών έκτασης, εστιάζει στην πολιτιστική κληρονομιά και τις ελληνοαμερικανικές σχέσεις όπως διαμορφώθηκαν σε αυτόν τον τομέα. Επιπλέον, διερευνώνται οι πολιτιστικές σχέσεις των ΗΠΑ με την Ελλάδα στη διαχρονία τους, και μάλιστα στον τομέα της Δημόσιας Διοίκησης λαμβάνοντας υπόψη το ιδιότυπο αμερικάνικο μοντέλο δραστηριοποίησης ιδιωτικών φορέων στην άσκηση πολιτιστικής πολιτικής.

Τα ερευνητικά ερωτήματα αφορούν τα εργαλεία, τις μεθόδους, τα μέσα και τον τρόπο εφαρμογής της αμερικάνικης πολιτιστικής διπλωματίας όσον αφορά την επιρροή και ιδεολογική διείσδυση στην ελληνική κοινωνία, το ενδιαφέρον για την ελληνική πολιτιστική κληρονομιά και τη διαμόρφωση συνεργασιών με βάση αμοιβαία οφέλη.

Η μεθοδολογία της έρευνας βασίστηκε στη βιβλιογραφική τεκμηρίωση, πρωτογενή νομοθετικά κείμενα, αιτιολογικές εκθέσεις των νόμων, δημοσιεύματα του Τύπου, διαδικτυακούς τόπους μουσείων, ενημερωτικούς διαδικτυακούς τόπους, επίσημες ανακοινώσεις του ΥΠΠΟΑ, επίσημες ανακοινώσεις του State Department, εγκυκλίους του ΥΠΠΟΑ, έγγραφα του ΥΠΕΞ της Ελλάδας, καθώς και αρχειακό υλικό από την Αμερικάνικη Σχολή Κλασικών Σπουδών.

Για την πληρέστερη κατανόηση και τη διευκρίνιση διαδικαστικών θεμάτων που αφορούν το Μνημόνιο Συνεργασίας και τα Πολιτιστικά προγράμματα των ΗΠΑ, διεξήχθη επικοινωνία μαζί με τον επιβλέποντα της Εργασίας Δρ Κωνσταντίνο Νικολέντζο με την κυρία Ελένη Αλεξάκη, Σύμβουλο Πολιτιστικών και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων της Πρεσβείας των ΗΠΑ στην Ελλάδα.

Η Εργασία διαρθρώνεται σε τέσσερις ενότητες:

Στην πρώτη ενότητα εξετάζονται τα εργαλεία άσκησης πολιτιστικής διπλωματίας των ΗΠΑ κυρίως τα εκπαιδευτικά και πολιτιστικά προγράμματα που εφαρμόζονται εδώ και πολλές δεκαετίες και είναι σε ισχύ μέχρι σήμερα.

Στη δεύτερη ενότητα διερευνάται η παρουσία και το έργο της Αμερικάνικης Σχολής Κλασικών Σπουδών, του μεγαλύτερου αμερικάνικου ερευνητικού/πολιτιστικού φορέα στο εξωτερικό, και οι σχέσεις της με τη Δημόσια Διοίκηση όπως διαμορφώθηκε στην περίπτωση της ανασκαφής στην Αρχαία Αγορά.

Στην τρίτη ενότητα παρουσιάζεται αναλυτικά το Μνημόνιο Συνεργασίας (2011) μεταξύ Ελλάδας και ΗΠΑ για την πάταξη της παράνομης εξαγωγής και διακίνησης αντικειμένων της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, και οι διαδοχικές ανανεώσεις του το 2016 και 2021.

Η τέταρτη ενότητα εστιάζει στις τρεις περιοδικές εκθέσεις με ελληνικές αρχαιότητες και βυζαντινά έργα τέχνης από τα ελληνικά μουσεία που διοργανώθηκαν στις ΗΠΑ κατά την πρόσφατη κρίσιμη δεκαετία και προέβαλλαν τη θετική εικόνα της Ελλάδας.

Η Εργασία καταλήγει σε ορισμένα συμπεράσματα για την άσκηση της πολιτιστικής πολιτικής των ΗΠΑ στην Ελλάδα μέχρι σήμερα, τη διαμόρφωση της συνεργασίας με την ελληνική Πολιτεία και τη Δημόσια Διοίκηση όσον αφορά την ελληνική πολιτιστική κληρονομιά, καθώς και την πορεία των ελληνοαμερικάνικων σχέσεων στον τομέα του πολιτισμού.

Ενότητα 1 - Η Πολιτιστική διπλωματία των ΗΠΑ

1.1. Η Πολιτιστική διπλωματία των ΗΠΑ κατά τη διάρκεια του Ψυχρού πολέμου

Οι πρώτες ενέργειες προώθησης πολιτιστικών σχέσεων των ΗΠΑ με άλλα κράτη έγιναν λίγο πριν τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο από τον Πρόεδρο Roosevelt με τη συγκρότηση του Τμήματος Πολιτιστικών Σχέσεων (Division of Cultural Relations) στο Υπουργείο Εσωτερικών. Ειδικότερα, συστάθηκε το Συντονιστικό Γραφείο Ενδοαμερικανικών Σχέσεων (Office of the Coordinator of InterAmerican Affairs - CIAA) με σκοπό να αντιμετωπίσει τη διάδοση της ναζιστικής προπαγάνδας στη Λατινική Αμερική. Τα μέσα που χρησιμοποίησε ήταν η ίδρυση Πολιτιστικών Κέντρων, η ίδρυση βιβλιοθηκών, η συνεργασία Πανεπιστημίων με τα αντίστοιχα των ΗΠΑ μέσω ανταλλαγών φοιτητών, η ενίσχυση του ραδιοφώνου με ενημερωτικές και ψυχαγωγικές εκπομπές με θετικές αναφορές στις ΗΠΑ και στις αξίες της ελευθερίας και της δημοκρατίας που πρέσβευαν (Cramer&Prutsch 2006).

Η περίοδος του Ψυχρού Πολέμου, 1945-1989, διαμόρφωσε καθοριστικά την πολιτιστική διπλωματία των ΗΠΑ που έστρεψαν το ενδιαφέρον τους στην κεντρική και δυτική Ευρώπη στο πλαίσιο ανταγωνισμού ισχύος με την ΕΣΣΔ. Η άσκηση πολιτιστικής διπλωματίας συνδέθηκε με την άσκηση δημόσιας πολιτικής. Στο πλαίσιο αυτό οι ΗΠΑ χρηματοδότησαν την ίδρυση πολιτιστικών οργανισμών στα ευρωπαϊκά κράτη και εγκαινίασαν πολιτιστικές ανταλλαγές με σκοπό τη διάδοση και διαπαιδαγώγηση των κοινωνιών στις ιδέες της ελευθερίας και της δημοκρατίας ώστε να εδραιωθούν δημοκρατικές κυβερνήσεις σε αντιδιαστολή με τον φασισμό και τον σοβιετικό ολοκληρωτισμό.

Η παρουσία των ΗΠΑ στην Ευρώπη άρχισε με το σχέδιο Marshall, μετά τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, για την οικονομική ανασυγκρότηση των ευρωπαϊκών κρατών, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, και τη διαμόρφωση ενός κοινωνικο-οικονομικού μοντέλου στα πρότυπα του αμερικάνικου πολιτικού και οικονομικού φιλελευθερισμού. Παράλληλα με το σχέδιο Marshall ως οικονομικό άξονα της αμερικάνικης παρουσίας στην Ευρώπη, αναπτύχθηκε ο πολιτιστικός άξονας, το Συμβούλιο για Ελευθερία στον Πολιτισμό, Congress for Cultural Freedom (CCF), που συγκροτήθηκε και χρηματοδοτήθηκε από την Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών, Center Intelligence Agency (CIA), ο ρόλος της οποίας αποκαλύφθηκε αρκετά χρόνια αργότερα (Saunders

2000). Το CCF με έδρα το Παρίσι πραγματοποίησε το ιδρυτικό του συνέδριο το 1950 στο δυτικό Βερολίνο με τη συμμετοχή σπουδαίων Ευρωπαίων φιλελεύθερων μη κομμουνιστών διανοουμένων, όπως ο Βρετανός φιλόσοφος Bertrand Russell, ο Ουγγροεβραίος διανοούμενος Arthur Köstler, ο Ιταλός συγγραφέας Ignazio Silone, ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος και άλλοι. Στόχος ήταν να δημιουργηθεί ένα πεδίο διαλόγου και συνεργασίας ανάμεσα στον αμερικάνικο και ευρωπαϊκό πολιτισμό, να αμφισβητηθεί η θετική εικόνα της ΕΣΣΔ λόγω της συμβολής της στην ήττα του ναζισμού, να αναχαιτισθεί η ηγεμονία της κομμουνιστικής αριστεράς στον χώρο των γραμμάτων και των τεχνών, και να ενισχυθούν οι φιλελεύθερες φωνές των αντιφρονούντων του σοβιετικού καθεστώτος.

Από το 1950 έως το 1967 το CCF ανέπτυξε δίκτυο σε 35 χώρες παγκοσμίως και ενίσχυσε οικονομικά μορφωτικούς και πολιτιστικούς φορείς και διανοουμένους, ενώ παράλληλα χρηματοδότησε την έκδοση εντύπων υψηλού επιπέδου για τα γράμματα και τις τέχνες, και τη διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων, συνεδρίων κ.ά. (Λιαλιούτη 2019).

1.1.1. Τα εργαλεία της πολιτιστικής πολιτικής των ΗΠΑ - Η Υπηρεσία Ενημέρωσης USIA ως φορέας διαμόρφωσης πολιτιστικής διπλωματίας (1953-1997)

Το 1946 με νομοθετική πράξη του γερουσιαστή Fulbright ξεκίνησε το μεγαλύτερο πρόγραμμα κρατικής χρηματοδότησης υποτροφιών για ανταλλαγές φοιτητών και μελών της ακαδημαϊκής κοινότητας. Μέσα σε 50 χρόνια, 250.000 φοιτητές από όλο τον κόσμο σπούδασαν στις ΗΠΑ (Βασιλειάδης 2015).

Το 1947 το Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας επεσήμανε την ανάγκη συντονισμού των κρατικών προγραμμάτων με στόχο την επιρροή της κοινής γνώμης στο εξωτερικό υπέρ των ΗΠΑ έτσι ώστε να αντιμετωπιστεί η διάδοση των κομμουνιστικών ιδεών και επιμέρους φαινόμενα αντιαμερικανισμού.

Το 1948 το Κογκρέσο ψήφισε νόμο για να οργανωθεί ενημερωτική επιχείρηση στα άλλα κράτη όσον αφορά τον λαό, τον πολιτισμό και την πολιτική των ΗΠΑ.

Το 1950 ο πρόεδρος Truman ξεκίνησε την «Εκστρατεία για την Αλήθεια» που αφορούσε στοχευμένη διάδοση μηνυμάτων (προπαγάνδα) και πολιτιστική «επίθεση» ενάντια στον κομμουνισμό.

Την ίδια πολιτική συνέχισε ο διάδοχός του στην προεδρία Eisenhower με τον τίτλο «Σταυροφορία για την ελευθερία» και την αρχή «People-to-People Diplomacy» που

εφάρμοσε ιδρύοντας το 1953 την Υπηρεσία Ενημέρωσης US Information Agency (USIA) με έδρα την Ουάσιγκτον. Στην USIA εντάχθηκαν οι Μορφωτικοί Ακόλουθοι και Σύμβουλοι, γεγονός που σηματοδότησε τη μετατροπή της πολιτιστικής διπλωματίας σε δημόσια διπλωματία. Οι γενικοί άξονες της USIA εξειδικεύονταν σε κάθε κράτος από τα εθνικά παραρτήματα, τα USIS (US Information Service), με έργο τον σχεδιασμό προγραμμάτων, την οργάνωση πολιτιστικών δράσεων, την προώθηση ραδιοφωνικών εκπομπών και κινηματογραφικών ταινιών. Σκοπός ήταν να καλλιεργηθεί ο φιλοαμερικανισμός, ο φιλοατλαντισμός και να αποδομηθεί η ελκυστικότητα των κομμουνιστικών ιδεών.

Η USIA προσδιόρισε τα χαρακτηριστικά της ιδεαλιστικής εικόνας των ΗΠΑ στο εξωτερικό: μια χώρα ελεύθερη, δημοκρατική, πλουραλιστική, χωρίς οξείες ταξικές διαφορές, με λαό εργατικό, φιλελεύθερο, προοδευτικό στα γράμματα και τις τέχνες, μια κοινωνία εκσυγχρονισμού και ευμάρειας, στον αντίποδα των Σοβιετικών και των δορυφόρων τους. Η θετική προβολή των αμερικάνικων επιτευγμάτων υποδήλωνε την ανωτερότητα του αμερικάνικου πολιτισμού και αποσκοπούσε στη διαμόρφωση φιλοαμερικάνικης στάσης των λαών και των κυβερνήσεών τους.

Η USIA στο διάστημα 1953 έως 1997 ανέπτυξε έντονη δράση εφαρμόζοντας το πρόγραμμα «People-to-People» για την προβολή Αμερικανών καλλιτεχνών και συγγραφέων σε 141 χώρες του κόσμου. Η χρηματοδότηση δινόταν κατευθείαν από το Κογκρέσο για τη διοργάνωση περιοδείας καλλιτεχνών σε θέατρο και μουσική, εκθέσεις με αμερικάνικα προϊόντα, μεταφράσεις και παραστάσεις λογοτεχνικών έργων. Το πρόγραμμα επεκτάθηκε και συμπεριέλαβε τη νέα μορφή τέχνης, τον κινηματογράφο και τη «βιομηχανία» του Χόλυγουντ, που είχε μεγάλη επιρροή στην προβολή της αμερικάνικης κουλτούρας στο εξωτερικό (Τζουμάκα 2005, Chiaramonte 2007, Λιαλιούτη 2011-2012, Λιαλιούτη 2019).

Παράλληλα με την USIA, πολιτιστική διπλωματία ασκούσαν και άλλοι φορείς κάποιοι από τους οποίους συνεχίζουν μέχρι σήμερα:

- α) η ICA (International Cooperation Administration) για χώρες εκτός Ευρώπης την περίοδο 1955-1961
- β) οργανισμοί επαγγελματιών ομάδων όπως η NAFSA (Association of International Educators) με δράσεις μέχρι σήμερα
- γ) εξέχοντα αμερικάνικα πανεπιστήμια όπως το Harvard και το Columbia
- δ) μεγάλα ιδρύματα όπως τα Ford, Rockefeller, Gillette, Carnegie και άλλα,

με στόχο να επηρεάσουν τις ελίτ μιας κοινωνίας οι οποίες με τη σειρά τους θα επηρέαζαν την κοινή γνώμη παρουσιάζοντας τη θετική εικόνα των ΗΠΑ.

Από τους ανωτέρω φορείς χρηματοδοτήθηκαν Αμερικανοί καλλιτέχνες ώστε να πραγματοποιήσουν περιοδείες σε πολλές χώρες του κόσμου, σε Μέση Ανατολή, Αφρική, Ευρώπη, Βαλκάνια – και στην Ελλάδα – ακόμα και στην ΕΣΣΔ σε φάσεις ύφεσης του Ψυχρού Πολέμου. Τα καλλιτεχνικά είδη που επιλέγονταν ήταν θεατρικές παραστάσεις βασισμένες σε έργα Αμερικανών συγγραφέων και όπερες.

Η μουσική τζαζ, κατ' εξοχήν αμερικάνικο είδος, γνώρισε ταχεία διάδοση σε πολλές χώρες ώστε οδήγησε στη χρηματοδότηση του προγράμματος «Οι πρεσβευτές της τζαζ» με το οποίο σπουδαίοι μουσικοί τζαζ, κυρίως Αφροαμερικανοί, ταξίδευαν δίνοντας συναυλίες σε Ελλάδα, Γιουγκοσλαβία, Τουρκία, Λίβανο, Συρία, Ιράν, Πακιστάν (Βαφειάδης 2020).

Οι πολιτιστικές δράσεις των ΗΠΑ στο εξωτερικό εντεινόταν όσο διαπιστωνόταν διάδοση των κομμουνιστικών ιδεών και της σοβιετικής προπαγάνδας στις κοινωνίες της Δυτικής Ευρώπης.

Το 1963 επί προεδρίας J.F.Kennedy εγκαινιάστηκε το πρόγραμμα «Τέχνη στις πρεσβείες»¹ του αμερικάνικου ΥΠΕΞ για τη διοργάνωση προσωρινών και μόνιμων εικαστικών εκθέσεων, καλλιτεχνικών προγραμμάτων και εκδόσεων. Το πρόγραμμα είναι σε ισχύ μέχρι σήμερα και επιμελείται προσωρινές και μόνιμες εικαστικές εκθέσεις σε περισσότερους από 200 χώρους σε πρεσβείες και προξενεία των ΗΠΑ σε όλο τον κόσμο επιλέγοντας έργα τέχνης από Αμερικανούς καλλιτέχνες (Ζενέτου 2015). Στην αμερικάνικη πρεσβεία στην Αθήνα φιλοξενούνται σήμερα δεκαοκτώ (18) έργα τέχνης από δεκατρείς (13) σύγχρονους Αμερικανούς καλλιτέχνες που απεικονίζουν εικόνες από διαφορετικές περιοχές των ΗΠΑ².

---

¹ Πβ. <https://art.state.gov/>

² Πβ. <https://gr.usembassy.gov/ambassadors-remarks-arts-embassies-collection/>

1.2. Η πολιτιστική διπλωματία των ΗΠΑ μετά τον Ψυχρό πόλεμο και μέχρι σήμερα

1.2.1. Το Γραφείο των Μορφωτικών και Πολιτιστικών Θεμάτων (Bureau of Education and Cultural Affairs)³

Με την κατάρρευση των ανατολικών καθεστώτων και σταδιακά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου από το 1989 και εξής, η χρηματοδότηση των ΗΠΑ για εκπαιδευτικά και πολιτιστικά προγράμματα στο εξωτερικό μειώθηκε κατά 1/3, και διατηρήθηκε σε χαμηλό επίπεδο η πολιτική της εξαγωγής πολιτισμού και οι υποτροφίες σε φοιτητές και καλλιτέχνες (Γαλιατσάτου 2021).

Το 1999 η USIA ενσωματώθηκε στο Υπουργείο Εσωτερικών και δημιουργήθηκε το Γραφείο Μορφωτικών και Πολιτιστικών Θεμάτων (Bureau of Education and Cultural Affairs)⁴ στο οποίο υπάγεται η Διεύθυνση Πολιτιστικών Προγραμμάτων (Cultural Programs Division).

Σήμερα, αμερικάνικοι οργανισμοί λειτουργούν σε Ελλάδα, Γερμανία, Γαλλία, Ισπανία, και η πολιτιστική διπλωματία των ΗΠΑ επικεντρώνεται στην ειρηνική επίλυση των διαφορών με έμφαση στον μορφωτικό και πολιτιστικό τομέα. Το σύνθημα του Bureau είναι «η προώθηση της αμοιβαίας κατανόησης» (Promoting Mutual Understanding) και χρηματοδοτεί περιορισμένες και συγκεκριμένες δράσεις για καλλιτεχνικές ανταλλαγές και συνεργασίες με σκοπό την αλληλεπίδραση και τη διεύρυνση του ακροατηρίου των καλλιτεχνών (Kitsou 2013).

Ειδικότερα, οι φορείς άσκησης πολιτιστικής διπλωματίας των ΗΠΑ έχουν πλέον διαμορφωθεί ως εξής:

α) το Ίδρυμα Fulbright με το ομώνυμο πρόγραμμα για ανταλλαγές στις τέχνες και την εκπαίδευση (πβ. παρακάτω 1.2.2.5).

β) Το πρόγραμμα «Ξένοι Ηγέτες» (International Visitor Leadership Program)⁵ εφαρμόζεται από τη δεκαετία του '40 και φιλοξενούνται στις ΗΠΑ για ένα μήνα

³ Πβ. <https://eca.state.gov/>

⁴ Πβ. <https://eca.state.gov/programs-and-initiatives/initiatives/cultural-diplomacy>

⁵ Πβ. <https://exchanges.state.gov/non-us/program/international-visitor-leadership-program-ivlp>

προσωπικότητες από όλο τον κόσμο προκειμένου να έρθουν σε επικοινωνία με Αμερικανούς ομολόγους τους προωθώντας τους σκοπούς της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής. Κάθε χρόνο συμμετέχουν περίπου 5.000 πρόσωπα με επιλογή που γίνεται από τις κατά τόπο αμερικάνικες πρεσβείες, ενώ συνολικά έχουν συμμετάσχει 200.000 διεθνείς προσωπικότητες.

Το Πρόγραμμα υλοποιείται και στην Ελλάδα με τη συμμετοχή γνωστών πολιτικών, δημοσιογράφων, διανοούμενων κ.ά.

γ) Το Κέντρο Πολιτιστικής Κληρονομιάς (Cultural Heritage Center)⁶ συνεργάζεται με τα κράτη που έχουν συμβληθεί με τη Συνθήκη της UNESCO του 1970 για την αποτροπή της παράνομης εισαγωγής και διακίνησης πολιτιστικών αγαθών στο έδαφος των ΗΠΑ. Στο πλαίσιο αυτό υπεγράφη με την Ελλάδα τον Ιούλιο του 2011 το Μνημόνιο Συνεργασίας (πβ. Ενότητα 3). Επίσης, το Κέντρο υλοποιεί προγράμματα προστασίας και συντήρησης μνημείων σε κράτη όπως το Ιράκ, Συρία κ.ά., και παρέχει τεχνογνωσία σε αναπτυσσόμενα κράτη για θέματα προστασίας, συντήρησης και ανάδειξης πολιτιστικών αγαθών.

δ) Το πρόγραμμα Museum Connects⁷ υλοποιείται από την Αμερικάνικη Ένωση Μουσείων (American Alliance of Museums) και το ΥΠΠΕΧ των ΗΠΑ. Απευθύνεται σε όσους εργάζονται σε μουσεία ώστε να αναπτύξουν επικοινωνία μεταξύ τους με στόχο τον διαπολιτισμικό διάλογο και την ανταλλαγή εκθέσεων.

Παρόμοια, υλοποιείται το πρόγραμμα Co-Museum⁸ στο οποίο συμμετέχει η Ελλάδα με τη διοργάνωση ετήσιου διεθνούς συνεδρίου στο Μουσείο Μπενάκη για τα μουσεία και τους πολιτιστικούς οργανισμούς με σκοπό την παραγωγή και ανταλλαγή νέων ιδεών και τη δημιουργία δικτύων και συνεργειών μεταξύ των επαγγελματιών της τέχνης και του πολιτισμού.

Ειδικότερα, τα τελευταία χρόνια το Bureau στο πλαίσιο των πολιτιστικών δράσεων στο εξωτερικό υλοποιεί σε σταθερή βάση προγράμματα για τις τέχνες και τα γράμματα⁹ ορισμένα εκ των οποίων και στην Ελλάδα:

---

⁶ Πβ. <https://eca.state.gov/cultural-heritage-center>

⁷ Πβ. <https://www.aam-us.org/>

⁸ Πβ. <https://thecomuseum.org/?lang=el>

⁹ Πβ. <https://eca.state.gov/programs-and-initiatives/initiatives/cultural-diplomacy>

α) American Arts Incubator: για καλλιτέχνες που ασχολούνται με την ψηφιακή τεχνολογία ώστε να επικοινωνήσουν με ομότεχνούς τους νέους και μειονεκτούντες σε στρατηγικές περιοχές στον κόσμο, εστιάζοντας σε ζητήματα τοπικής κοινότητας, όπως επίλυση συγκρούσεων, κοινωνική συμπερίληψη, περιβάλλον, φτωχοποίηση γυναικών. Στόχος είναι η διάδοση των αμερικάνικων ιδεών και η προώθηση των θέσεων της εξωτερικής πολιτικής.

β) Αμερικάνικη Ταινιοθήκη (American Film Showcase): προωθεί αμερικάνικες ταινίες σε όλο τον κόσμο προκειμένου να παρουσιάσουν όψεις της αμερικάνικης κοινωνίας και πολιτισμού με τη ματιά ανεξάρτητων παραγωγών.

Το πρόγραμμα έχει φιλοξενηθεί από την αμερικάνικη πρεσβεία στην Αθήνα και το προξενείο των ΗΠΑ στη Θεσσαλονίκη με την προβολή ταινιών και τη φιλοξενία Αμερικανών κινηματογραφιστών για ομιλίες και εργαστήρια¹⁰.

γ) Αμερικάνικη Μουσική στο Εξωτερικό (American Music Abroad): νέοι καλλιτέχνες γίνονται πρέσβεις σε άλλες χώρες και αλληλεπιδρούν με άλλους μουσικούς και το κοινό. Μέσω της αμερικάνικης πρεσβείας στην Αθήνα και του προξενείου στη Θεσσαλονίκη έχουν φιλοξενηθεί στην Ελλάδα μουσικοί από διαφορετικά είδη, κυρίως από τον χώρο της τζαζ μουσικής.

δ) Αποστολή Καλλιτεχνικών Έργων (Arts Envoy Program) στο εξωτερικό προς ενίσχυση της διαπολιτισμικής κατανόησης και συνεργασίας με έμφαση στις κοινές αξίες και επιδιώξεις.

Η αμερικάνικη πρεσβεία στην Αθήνα και το προξενείο στη Θεσσαλονίκη έχουν φιλοξενήσει το πρόγραμμα προσκαλώντας Αμερικανούς καλλιτέχνες να παρουσιάσουν το έργο τους και να κάνουν εργαστήρια. Επίσης, έχουν συμμετάσχει καλλιτεχνικοί διαχειριστές (arts administrators) για ομιλίες σε συνέδρια όπως το Διεθνές Co-Museum.

ε) Συμμετοχή Αμερικανών εικαστικών στις Biennale ανά τον κόσμο επιλεκτικά.

---

¹⁰ Πβ. <http://www.exile.gr/el/events/american-film-showcase-2022/>

στ) Center Stage: υποδοχή στις ΗΠΑ καλλιτεχνών από όλο τον κόσμο που ασχολούνται με χορό, θέατρο, μουσική, ώστε να μετεκπαιδευθούν συμμετέχοντας σε παραστάσεις, σεμινάρια, κ.ά.

ζ) Κοινότητες συνδεδεμένες με την Κληρονομιά (Communities Connecting Heritage): συνεργασία αμερικάνικων φορέων με διεθνείς πολιτιστικούς οργανισμούς προκειμένου να ερευνήσουν την υλική και άυλη κληρονομιά.

η) Global Media Makers: αφηγητές του Διαδικτύου από όλο τον κόσμο έχουν την ευκαιρία να συνεργαστούν με Αμερικανούς επαγγελματίες με σκοπό να μετεκπαιδευθούν στην παραγωγή ταινιών, την οικονομική διαχείριση, την εύρεση ευκαιριών.

θ) Διεθνές Πρόγραμμα Συγγραφής (International Writing Program) στο πλαίσιο του οποίου φιλοξενούνται για τρεις μήνες ανερχόμενοι και καθιερωμένοι συγγραφείς με δράσεις που αφορούν τη συγγραφή και την αφήγηση.

Το πρόγραμμα υποστηρίζεται και στην Ελλάδα από την αμερικάνικη πρεσβεία και το προξενείο στη Θεσσαλονίκη με τη συμμετοχή Ελλήνων συγγραφέων.

ι) Το Επόμενο Επίπεδο (Next Level): πρόγραμμα ανταλλαγής εκπαιδευτών στον τομέα των τεχνών μεταξύ ΗΠΑ και άλλων χωρών για συνεργασία και ανταλλαγή ιδεών.

κ) One Beat: μουσικοί 19-35 ετών από όλο τον κόσμο φιλοξενούνται στις ΗΠΑ για ένα μήνα προκειμένου να ασχοληθούν με τη σύνθεση, παραγωγή, εκτέλεση πρωτότυπης μουσικής με σκοπό να προάγουν τη μουσική σε εγχώριο και διεθνές επίπεδο.

1.2.2. Η πολιτιστική πολιτική των ΗΠΑ στην Ελλάδα

Οι πολιτιστικές σχέσεις των ΗΠΑ με την Ελλάδα ξεκίνησαν στο τέλος του 19^{ου} αιώνα με έμφαση στον μορφωτικό τομέα και την αρχαιολογική έρευνα, και εξελίχθηκαν κατά τη διάρκεια του 20^{ου} μέχρι σήμερα, στους τομείς των επιστημών, των γραμμάτων και των τεχνών, των μέσων ψυχαγωγίας κ.ά.

Επιπλέον των παραπάνω προγραμμάτων που υλοποιούνται από το State Department στα οποία συμμετέχει η Ελλάδα, ιδρύθηκαν και αναπτύχθηκαν μορφωτικοί φορείς, και

δόθηκαν χρηματοδοτήσεις (grants) από αμερικάνικους ιδιωτικούς φορείς σε πρόσωπα, δράσεις και προγράμματα στον τομέα του πολιτισμού και της διανοήσης.

1.2.2.1. Εκπαίδευση/Πολιτισμός

α) Η Σχολή Χιλλ¹¹ ιδρύθηκε το 1831 από τον Αμερικανό ιεραπόστολο John Hill στην Πλάκα της Αθήνας ως Hill Memorial School παρέχοντας εκπαίδευση για κορασίδες και άπορα παιδιά με την αλληλοδιδασκτική μέθοδο. Σήμερα λειτουργεί προσφέροντας προσχολική και Α΄θμια εκπαίδευση.

β) Η Αμερικάνικη Σχολή Κλασικών Σπουδών ιδρύθηκε το 1881 στην Αθήνα με συνεχή δραστηριότητα μέχρι σήμερα (πβ. Ενότητα 2).

γ) Η Αμερικάνικη Γεωργική Σχολή¹² ιδρύθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1904 από τον Αμερικανό εκπαιδευτικό και ιεραπόστολο J.H.House στα Βαλκάνια. Η Σχολή λειτουργεί μέχρι σήμερα παρέχοντας Α΄-Β΄θμια εκπαίδευση, Επαγγελματικό Λύκειο, ΙΕΚ, Εκπαίδευση Ενηλίκων με έμφαση στην εκπαίδευση στους τομείς της γεωργίας και των επιστημών ζωής.

δ) Το Κολέγιο Ανατόλια¹³ μεταφέρθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1924 από την Κωνσταντινούπολη όπου είχε ιδρυθεί από το Συμβούλιο Βοστώνης (Trustees Boston). Λειτουργεί μέχρι σήμερα παρέχοντας Α΄-Β΄θμια εκπαίδευση με έμφαση στην καινοτομία και την αριστεία.

ε) Το Κολέγιο Αθηνών¹⁴ ιδρύθηκε το 1925 στην Αθήνα με πρωτεργάτες τον Εμμανουήλ Μπενάκη, τον Στέφανο Δέλτα και την υποστήριξη Αμερικανών φιλελλήνων. Ανήκει στο ιδιωτικό μη κερδοσκοπικό Ελληνοαμερικάνικο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα και μέχρι σήμερα παρέχει Α΄-Β΄θμια εκπαίδευση υψηλού επιπέδου.

---

¹¹ Πβ. <https://www.hill.gr/el/>

¹² Πβ. <https://www.afs.edu.gr/el/>

¹³ Πβ. <https://anatolia.edu.gr/el/>

¹⁴ Πβ. <https://www.athenscollege.edu.gr/>

στ) Η Ελληνοαμερικάνικη Ένωση¹⁵ ιδρύθηκε το 1957 ως κοινωφελές μη κερδοσκοπικό ίδρυμα, με σκοπό την εκμάθηση της αγγλικής γλώσσας, και μέχρι σήμερα διεξάγει καινοτόμα εκπαιδευτικά προγράμματα και δράσεις για τον πολιτισμό.

ζ) Το Κέντρο Ελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Harvard¹⁶ εγκαινιάστηκε το 2008 στο Ναύπλιο ως μέλος του δικτύου Harvard Worldwide, με σκοπό την προώθηση της μελέτης του ελληνικού πολιτισμού, ως βάση για φοιτητές, ερευνητές, εκπαιδευτικούς του Harvard και άλλων αμερικάνικων και ελληνικών ιδρυμάτων.

η) Ειδικά προγράμματα σπουδών των Πανεπιστημίων Harvard και Columbia θα υλοποιηθούν σε συνεργασία με Τμήματα του Πανεπιστημίου Αθηνών και του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, όπως ανακοινώθηκε τον Φεβρουάριο 2022¹⁷.

1.2.2.2. Βιβλιοθήκες

Κατά τη δεκαετία του 1950 χρηματοδοτήθηκε από τη USIA μέσω του CCF η σύσταση μιας σειράς από βιβλιοθήκες σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Καβάλα (Λιαλιούτη 2019).

1.2.2.3. Έντυπα και Τύπος

Ενισχύθηκε οικονομικά η έκδοση εντύπων υψηλής διανοήσης, όπως τα περιοδικά *Διεθνής ζωή και Εποχές*¹⁸, και η παραγωγή κειμένων στον ημερήσιο Τύπο που αφορούσαν την αμερικάνικη κοινωνία και πολιτισμό (Λιαλιούτη 2019).

1.2.2.4. Μεταφράσεις λογοτεχνικών έργων

Ενισχύθηκε οικονομικά η μετάφραση και έκδοση έργων αμερικάνικης λογοτεχνίας συγγραφέων όπως ο J.Steinbeck, M.Twain, H.Melville, W.Faulkner, H.Miller κ.ά. (Λιαλιούτη 2019).

¹⁵ Πβ. <https://www.hau.gr/>

¹⁶ Πβ. <https://el.greece.chs.harvard.edu/>

¹⁷ Πβ. <https://www.hellenicdailynewsny.com/ellinismos/to-xarvarnt-kai-to-koloympia-tha-idrysoun-parartimata-stin-ellada>

¹⁸ Πβ. <https://www.tovima.gr/2017/02/19/culture/to-periodiko-epoxes-kai-i-kinisi-twn-idewn/>

1.2.2.5. Υποτροφίες και χρηματοδοτήσεις από αμερικάνικα Ιδρύματα

α) Το Ίδρυμα Fulbright¹⁹

Ιδρύθηκε το 1946 από τον γερουσιαστή Fulbright με σκοπό την αμοιβαία φιλοξενία προσώπων στον τομέα της παιδείας και των τεχνών και παραμένει δημοφιλές μέχρι σήμερα με ένα δίκτυο υποτρόφων σε 160 χώρες. Σκοπός ήταν οι φιλοξενούμενοι στις ΗΠΑ να επηρεαστούν από τις αμερικάνικες ιδέες και με τη σειρά τους να ενημερώσουν και να επηρεάσουν τους συναδέλφους και τους συμπολίτες τους (Φλάισερ 2003).

Στην Ελλάδα το Ίδρυμα λειτουργεί αδιάλειπτα από το 1948 μέχρι σήμερα. Προσφέρει υποτροφίες σε Έλληνες και Αμερικανούς, φοιτητές, επιστήμονες, ερευνητές, εκπαιδευτικούς, καλλιτέχνες, προκειμένου να σπουδάσουν, να διδάξουν, να κάνουν έρευνα, να δώσουν διαλέξεις στις ΗΠΑ και στην Ελλάδα αντίστροφα. Υπολογίζεται ότι έχουν χορηγηθεί από την ίδρυσή του συνολικά 6.000 υποτροφίες σε Έλληνες και Αμερικανούς για αμοιβαία φιλοξενία σε πανεπιστήμια και πολιτιστικά ιδρύματα (Ζενέτου 2015).

β) Το Ίδρυμα Ford

Ιδρύθηκε από την οικογένεια Ford της ομώνυμης αυτοκινητοβιομηχανίας, με εκπαιδευτικούς, επιστημονικούς, φιλανθρωπικούς σκοπούς και χρηματοδοτούσε πρόσωπα και φορείς σε όλο τον κόσμο, με εξαίρεση τις κομμουνιστικές χώρες.

Στην Ελλάδα δραστηριοποιήθηκε από το 1958 έως το 1967 χρηματοδοτώντας με εκατομμύρια δολάρια κρατικούς και ιδιωτικούς φορείς και δημιουργούς με φιλελεύθερο και δημοκρατικό προσανατολισμό, αρχιτέκτονες, συγγραφείς, σκηνοθέτες, το Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ), την Αμερικάνικη Αρχαιολογική Σχολή της Αθήνας κ.ά. Την περίοδο της δικτατορίας συνέχισε τη χρηματοδότηση με λιγότερους πόρους ενισχύοντας μη κρατικούς οργανισμούς και μεμονωμένους διανοούμενους που ήταν ενάντια στο καθεστώς και χάρη στην οικονομική στήριξη του Ιδρύματος μπόρεσαν να δημιουργήσουν σημαντικό έργο για τη σύγχρονη Ελλάδα (Λιαλιούτη 2019).

---

¹⁹ Πβ. <https://www.fulbright.gr/el/> και στον ιστότοπο της Αμερικάνικης Πρεσβείας στην Ελλάδα, πβ. <https://gr.usembassy.gov/el/education-culture-el/>

1.2.2.6. Κινηματογράφος και Τηλεόραση

Τα νέα πολιτιστικά προϊόντα, οι αμερικάνικες κινηματογραφικές ταινίες του Χόλυγουντ και οι τηλεοπτικές σειρές, γνώρισαν ταχεία διάδοση και δημοφιλία στην Ελλάδα (Βαμβακάς&Γαζή 2017). Η διεισδυτικότητα της κινούμενης εικόνας με ήχο αποτέλεσε κύριο μέσο μαζικής επικοινωνίας και διαμόρφωσε μια πολιτισμική ταυτότητα στο ελληνικό κοινό επηρεασμένη από το αμερικάνικο όνειρο του αυτοδημιούργητου ανθρώπου που επιθυμεί να ζει σε κοινωνία ελευθερίας και ευμάρειας. Από την πρώτη τηλεοπτική μετάδοση το 1967 μέχρι σήμερα η ελληνική δημόσια τηλεόραση έχει εντάξει στο πρόγραμμά της αμερικάνικες σειρές που γνώρισαν υψηλή τηλεθέαση. Παρά τον έντονο αντιαμερικανισμό της ελληνικής κοινωνίας, κυρίως κατά τη μεταπολίτευση, η πολιτισμική ταυτότητα του Έλληνα και της Ελληνίδας επηρεάστηκε έντονα από τον αμερικάνικο τρόπο ζωής, κοσμοθεωρίας και εικόνας, που αντιπροσωπεύει αυτό που χαρακτηρίζουμε ως δυτικό τρόπο ζωής (Λιαλιούτη 2016).

1.2.2.7 Συνεργασίες στο μέλλον

Όλες οι παραπάνω δραστηριότητες στον μορφωτικό και πολιτιστικό τομέα συνεχίζονται σε ετήσια βάση. Μάλιστα, ο αριθμός των Αμερικανών φοιτητών στην Ελλάδα μέσω υποτροφιών των Ιδρυμάτων και εκπαιδευτικών/ερευνητικών προγραμμάτων έχει αυξηθεί κατά 65% την τελευταία εικοσαετία (Ζενέτου 2015).

Οι ΗΠΑ πρόκειται να είναι η τιμώμενη χώρα στη Διεθνή Έκθεση Βιβλίου της Θεσσαλονίκης το 2023 και υπάρχει θετική ανταπόκριση στην οργάνωση τόπου διαμονής (residencies) για Αμερικανούς λογοτέχνες και καλλιτέχνες που ενδιαφέρονται να έρθουν και να δημιουργήσουν στην Ελλάδα²⁰.

²⁰ Πβ. <https://www.culture.gov.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=4116>

Ενότητα 2

Η Αμερικάνικη Σχολή Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα (ΑΣΚΣΑ) – American School of Classical Studies in Athens (ASCSA)

Μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους το 1830 οι πρώτες κυβερνήσεις κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν τα μεγάλα προβλήματα της οικονομίας, της διοίκησης, της εκπαίδευσης και της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, που επί αιώνες τη λεηλατούσαν αρχαιοκάπηλοι. Το 1833 ιδρύθηκε η «Ελληνική Αρχαιολογική Υπηρεσία» με αρμοδιότητα τη διεξαγωγή των αρχαιολογικών ανασκαφών, και το 1837 «Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία» με σκοπό την ανεύρεση, αναστήλωση και συμπλήρωση των αρχαίων της Ελλάδας. Παρά ταύτα, οι Έλληνες αρχαιολόγοι του 19^{ου} αιώνα ήταν ολιγάριθμοι και δεν αρκούσαν για τη μελέτη των μνημείων και τη δημοσίευσή τους που ζητούσε επίμονα ο επιστημονικός κόσμος της Ευρώπης (Πετράκος 1982, Πετράκος 1987).

2.1.Οι Ξένες Αρχαιολογικές Σχολές (ΞΑΣ) στην Ελλάδα

Οι πρώτες ξένες Αρχαιολογικές Σχολές στην Ελλάδα ανήκαν στις Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής, Γαλλία, Γερμανία, Αγγλία, ΗΠΑ, και αποτελούσαν μέσο άσκησης της εξωτερικής πολιτικής με τη σύναψη διακρατικών συμφωνιών με την Ελλάδα, συνήθως μετά από έντονο διπλωματικό παρασκήνιο και πιέσεις στην ελληνική κυβέρνηση. Το 1846 ιδρύθηκε η Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή, το 1873 η Γερμανική και το 1881 η Αμερικάνικη (Πετράκος 1982). Η πρώτη σύμβαση για διενέργεια ανασκαφών ήταν η ελληνογερμανική το 1874 για τις ανασκαφές της Ολυμπίας, η οποία αποτέλεσε πρότυπο για όλες τις ΞΑΣ, ενώ θεωρήθηκε πρόδρομος της πολιτιστικής διπλωματίας καθιερώνοντας την «επιστήμη» ως ημιαυτόνομη σφαίρα διπλωματικής δραστηριότητας (Βουδούρη 2003).

Ωστόσο, σε πολλές περιπτώσεις οι ξένοι παραβίαζαν τους ελληνικούς νόμους περί αρχαιοτήτων εκμεταλλευόμενοι την έλλειψη Ελλήνων αρχαιολόγων και τη γενικότερη οικονομική κακουχία της χώρας που έκανε την εκάστοτε ελληνική κυβέρνηση ευάλωτη στις αυθαιρεσίες και τις απαιτήσεις τρίτων.

Μετά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο αναπτύχθηκαν διακρατικές συμφωνίες για την ίδρυση ΞΑΣ στην Ελλάδα οι οποίες λειτουργούν μέχρι σήμερα με απόφαση του τότε Υπουργείου Παιδείας – και από το 1971 του Υπουργείου Πολιτισμού και Επιστημών –, αφού είχε

προηγηθεί γνωμοδότηση του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου (ΚΑΣ) και με σχετική εποπτεία και ελέγχου επί των ξένων ανασκαφικών προγραμμάτων (Νικολέντζος 2003: 32-33).

Μέχρι το 1980 λειτουργούσαν δέκα ΞΑΣ στην Ελλάδα και μετά το 1980 επιπλέον εννέα. Ήταν εξαιρετικά σημαντική η συμβολή τους στις πρώτες μεγάλες ανασκαφές στην ελληνική επικράτεια με σκοπό την αποκάλυψη του αρχαιολογικού πλούτου και παράλληλα την προαγωγή των επιστημών και των σπουδών για τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό. Σήμερα οι ΞΑΣ αποτελούν ερευνητικά κέντρα στους τομείς της αρχαιολογίας και ιστορίας και εν γένει των ανθρωπιστικών και κλασικών σπουδών από την προϊστορική μέχρι τη σύγχρονη εποχή. Σε διπλωματικό επίπεδο ενισχύουν τις διμερείς σχέσεις, καλλιεργούν τις πολιτιστικές επαφές σε πνεύμα ειρήνης και συνεργασίας, προάγουν τον διαπολιτισμικό διάλογο και διαδίδουν τον ελληνικό πολιτισμό.

2.2. Το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών στην Ελλάδα

Το Προεδρικό Διάταγμα 30/12/1927 (ΦΕΚ 6/Α'/21.1.1928) «Περί τρόπου εκτελέσεως αρχαιολογικών ανασκαφών» όρισε το πλαίσιο στο οποίο ξένα επιστημονικά ιδρύματα αποκτούσαν το δικαίωμα να διενεργούν ανασκαφές στην Ελλάδα σε συνεργασία με τους Έλληνες αρχαιολόγους, με εποπτεία εκπροσώπου του Υπουργείου και με υποχρέωση η πρώτη δημοσίευση να είναι στην ελληνική γλώσσα (άρθρο 1, παρ.10-12) (Νικολέντζος 2003, Πάντος 2001).

Ο κωδικοποιημένος νόμος 5351/1932 (ΦΕΚ 275/Α'/24.8.1932) «Περί αρχαιοτήτων» έθετε τις προϋποθέσεις και τις υποχρεώσεις για τη διενέργεια ανασκαφής από τις ΞΑΣ και αποτέλεσε βασικό εργαλείο άσκησης αρχαιολογικής πολιτικής για δεκαετίες. Με τον νόμο αυτό καθοριζόταν ότι την άδεια εκτέλεσης ανασκαφών δίνει το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων με έγκριση του Αρχαιολογικού Συμβουλίου. Κάθε ΞΑΣ μπορούσε να διεξάγει μέχρι τρεις (3) ανασκαφές αφού είχε προηγηθεί απαλλοτρίωση των ιδιοκτησιών στην περιοχή · την ανασκαφή επέπτενε Έφορος ή Επιμελητής αρχαιοτήτων του Υπουργείου · η ανασκάπτουσα Σχολή είχε υποχρέωση να μεριμνήσει για τα κινητά ευρήματα και την τακτοποίηση του χώρου της ανασκαφής και άλλα συναφή.

2.2.1 Υπουργείο Πολιτισμού και Ξένες Αρχαιολογικές Σχολές

Ο νόμος 3028/2002 (ΦΕΚ Α-153/28-6-2002) «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς» ρύθμισε με περισσότερες λεπτομέρειες τη λειτουργία και δραστηριότητα των ΞΑΣ και των Ινστιτούτων μέσα στην ελληνική επικράτεια. Ειδικότερα, τα άρθρα 35, 36, 38, όπως παρέμειναν στον μεταγενέστερο αναθεωρημένο νόμο 4761/2020 (ΦΕΚ 248/Α/13-12-2020), προσδιορίζουν τις προϋποθέσεις ανάληψης συστηματικής ανασκαφής από μία ΞΑΣ, όπως το κύρος και η αξιοπιστία του φορέα, το επιστημονικό κύρος του διευθύνοντος, τη σύνθεση της ομάδας των συνεργατών, την επάρκεια σε τεχνικά, οικονομικά και άλλα συναφή ζητήματα. Στις ίδιες διατάξεις (άρθρο 38, παρ.1) ορίζεται ότι κάθε ΞΑΣ έχει τη δυνατότητα να διενεργεί κάθε χρόνο μέχρι έξι ανασκαφές: τρεις (3) από μόνη της και άλλες τρεις (3) σε συνεργασία με την Αρχαιολογική Υπηρεσία, με διάρκεια κάθε αρχαιολογικού προγράμματος έως πέντε (5) χρόνια με δυνατότητα παράτασης.

Με το ΠΔ 4/2018 (ΦΕΚ 7/Α/22-1-2018) (άρθρο 17) ορίζεται ότι το Τμήμα Εποπτείας Ελληνικών και Αλλοδαπών Επιστημονικών Ιδρυμάτων και Συντονισμού Θεμάτων Διεθνών Συνεργασιών και Οργανισμών²¹ που υπάγεται στη Διεύθυνση Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων του ΥΠΠΟΑ είναι αρμόδιο για τις ανασκαφές που διενεργούν οι ΞΑΣ, τον έλεγχο της ίδρυσης ΞΑΣ στην Ελλάδα, τον χειρισμό διακρατικών και μορφωτικών προγραμμάτων για την πολιτιστική κληρονομιά, προγραμματικών και επιστημονικών συμφωνιών και ανταλλαγών επιστημονικών αποστολών.

Σύμφωνα με την Εγκύκλιο τις 6.9.2018 του ΥΠΠΟΑ καθορίζεται ότι κατά τη διενέργεια ανασκαφών οι ΞΑΣ οφείλουν να καταθέτουν: α) πενταετή προγραμματισμό των ερευνητικών τους προγραμμάτων, β) ετήσιο προγραμματισμό ανάλογα με την ανασκαφή που εκπονούν. Κάθε προγραμματισμός εξετάζεται από την αρμόδια Εφορεία Αρχαιοτήτων, διαμορφώνεται εισήγηση και το θέμα εξετάζεται από το αρμόδιο Τμήμα Εποπτείας της ΔΠΚΑ ή της ΔΒΜΑ, ή εισηγούνται από κοινού, και το θέμα τίθεται προς εξέταση σε συνεδρία του ΚΑΣ. Στη συνέχεια, εκδίδεται Υπουργική Απόφαση. Επίσης, το ΥΠΠΟΑ ασχολείται με τις απαλλοτριώσεις ή απευθείας εξαγορές γεωτεμαχίων που κάνουν οι ΞΑΣ προκειμένου να διεξάγουν τις ανασκαφές τους. Σε κάθε ανασκαφή ορίζεται επόπτης, ενώ στην περίπτωση συνεργασίας με την ελληνική Αρχαιολογική Υπηρεσία υπογράφεται Μνημόνιο Συνεργασίας. Επιπλέον, το ΥΠΠΟΑ εξετάζει και

²¹ Πβ. <https://www.culture.gov.gr/el/ministry/SitePages/viewwyphresia.aspx?iID=1654>

εγκρίνει μελέτες αναστήλωσης, συντήρησης, ανάδειξης που αιτούνται να εκπονήσουν οι ΞΑΣ.

2.3. Η ίδρυση και η δράση της Αμερικάνικης Σχολής Κλασικών Σπουδών στη Αθήνα (ΑΣΚΣΑ)²²

Τα κεντρικά κτίρια © Αμερικάνικη Σχολή Κλασικών Σπουδών

Οι ΗΠΑ από την αρχή της σύστασής τους είδαν στον ελληνικό κλασικό πολιτισμό ένα ιδεολογικό υπόβαθρο γένεσης έθνους με το οποίο συνδέθηκαν έχοντας την πεποίθηση ότι η οργάνωση σε «Ηνωμένες Πολιτείες» είναι ανάλογη με τις ελληνικές πόλεις-κράτη και ότι οι πολιτικές αξίες της αμερικάνικης δημοκρατίας ταυτίζονται με τις αντίστοιχες της κλασικής Αθήνας: ελευθερία από την τυραννία, ομόνοια (σύνθεση διαφορετικών απόψεων), νομιμότητα και ισονομία, σοφία των πολιτών, διαβούλευση χωρίς ειδικές γνώσεις, γενική παιδεία. Γι' αυτόν τον λόγο, οι Αμερικανοί ίδρυσαν έδρες κλασικών σπουδών στα πανεπιστήμια τους και έστρεψαν το ενδιαφέρον τους στην Ελλάδα επιδιώκοντας, μεταξύ άλλων, να φέρουν στο φως την κοιτίδα της δημοκρατίας, την Αρχαία Αγορά της Αθήνας (Νικολέντζος 2003, Γούντραφ 2005, Fleck&Hanssen 2006).

Η ΑΣΚΣΑ είναι ο *πρώτος* αμερικάνικος μορφωτικός φορέας στο εξωτερικό και μέχρι σήμερα παραμένει ο *μεγαλύτερος* μαζί με την Αμερικάνικη Ακαδημία στη Ρώμη. Είναι, επίσης, η μεγαλύτερη από τις 19 ΞΑΣ που βρίσκονται στην Ελλάδα. Πρόκειται για έναν μη κερδοσκοπικό ιδιωτικό εκπαιδευτικό οργανισμό στον τομέα των κλασικών σπουδών

²² Πβ. <https://www.ascsa.edu.gr/>

και του ελληνικού πολιτισμού, με στόχο τη διεπιστημονική προσέγγιση στις ελληνικές σπουδές που περιλαμβάνουν την αρχαιολογία, τις αρχαιολογικές επιστήμες, ανθρωπολογία, τοπογραφία, αρχιτεκτονική, επιγραφική, νομισματική, ιστορία, τέχνη, γλωσσολογία, λογοτεχνία, φιλοσοφία, θρησκεία, πολιτισμικές σπουδές. Για να το επιτύχει αυτό η Σχολή αναλαμβάνει και διεξάγει ανασκαφές, διοργανώνει μορφωτικά προγράμματα, ενθαρρύνει τις ανταλλαγές φοιτητών και εκπαιδευτικών, διοργανώνει σεμινάρια, διαλέξεις, εκδόσεις και συναφείς δραστηριότητες.

Η Σχολή είναι μέλος του Συμβουλίου των Αμερικάνικων Ερευνητικών Κέντρων Εξωτερικού (Council of American Overseas Research Centers) τα οποία αποτελούν ανεξάρτητα ερευνητικά κέντρα με σκοπό την προαγωγή της έρευνας στις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες με έμφαση στη διατήρηση και καταγραφή της πολιτιστικής κληρονομιάς και την κατανόηση και ερμηνεία των σύγχρονων κοινωνιών.

Η Σχολή διοικείται από το Συμβούλιο Επιτρόπων (Board of Trustees) που αποτελείται από διακεκριμένες προσωπικότητες σε όλους τους τομείς της επαγγελματικής και κοινωνικής δράσης. Το ακαδημαϊκό και ερευνητικό έργο επιβλέπει η Διευθύνουσα Επιτροπή (Managing Committee) που αποτελείται από τους εκλεγμένους εκπροσώπους των 190 συμβεβλημένων Κολεγίων και Πανεπιστημίων της Βόρειας Αμερικής που διαθέτουν προγράμματα κλασικών σπουδών και συμμετέχουν στις δραστηριότητες της Σχολής. Η διοικητική βάση της Σχολής βρίσκεται στο Πρίνστον, Νιου Τζέρσεϊ στις ΗΠΑ με επικεφαλής τον Εκτελεστικό Διευθυντή. Το campus της Σχολής βρίσκεται στην Αθήνα, Σουηδίας 54, Κολωνάκι, με επικεφαλής τον Διευθυντή που ορίζεται ανά πενταετία από την Επιτροπή Διαχείρισης.

Η χρηματοδότηση από την ίδρυσή της μέχρι σήμερα βασίζεται σε ιδιωτικές πηγές και δωρεές από ιδρύματα και ιδιώτες, χωρίς εξάρτηση από το ΥΠΕΞ των ΗΠΑ, σε αντίθεση με τις άλλες ΞΑΣ στην Ελλάδα που συνδέονται με το αντίστοιχο ΥΠΕΞ της χώρας προέλευσης.

Φέτος η ΑΣΚΣΑ συμπληρώνει 140 χρόνια παρουσίας και δράσης στην Ελλάδα και αποτελεί κορυφαίο ερευνητικό και εκπαιδευτικό φορέα παγκοσμίως, με σκοπό τη μελέτη του ελληνικού πολιτισμού από την αρχαιότητα μέχρι τη σύγχρονη εποχή.

2.3.1. Ίδρυση

Η ΑΣΚΣΑ ιδρύθηκε στην Αθήνα το 1881 από κοινοπραξία εννέα αμερικάνικων ιδρυμάτων σε συνεργασία με σημαντικούς ιδιωτικούς οικονομικούς φορείς. Το 1882

φιλοξενεί τους πρώτους Αμερικανούς φοιτητές στην Ελλάδα, δημιουργείται η πρώτη βιβλιοθήκη μέσα στην οικία του Διευθυντή της Σχολής και εκδίδεται το πρώτο έντυπο. Το 1884 το ελληνικό κράτος επί πρωθυπουργίας Χ. Τρικούπη παραχώρησε με δωρεά σε Αμερικανούς και Βρετανούς οικοπέδα για την ανέγερση κτιρίων για μορφωτικούς σκοπούς δίπλα στο θεραπευτήριο «Ευαγγελισμός». Με την ενίσχυση των Αγγλοσαξόνων ο Τρικούπης ήθελε να αμβλύνει τον ανταγωνισμό Γερμανών και Γάλλων αρχαιολόγων για τη διεξαγωγή ανασκαφών στην ελληνική επικράτεια, και ταυτόχρονα να κερδίσει την υποστήριξη των ΗΠΑ στα εθνικά ζητήματα. Το 1886 η Σχολή ενσωματώθηκε στην πολιτεία της Μασσαχουσέτης, και το 1887 συντάχθηκε το καταστατικό της και ξεκίνησε η οικοδόμηση του κτιρίου που στέγασε τη Σχολή και τη βιβλιοθήκη της. Το 1930 χτίστηκε το οικοτροφείο Loring Hall για τη διαμονή των σπουδαστών της Σχολής (Davis 2013).

2.3.2. Βιβλιοθήκες

Το αρχικό κτίριο επεκτάθηκε το 1915, η βιβλιοθήκη εμπλουτίστηκε και πήρε το όνομα του Blegen, Διευθυντή της Σχολής (1948-1949), ενώ επεκτάθηκε με πτέρυγες διαδοχικά το 1959 και το 1991 για να φιλοξενήσει μία από τις πιο πλήρεις βιβλιοθήκες κλασικών σπουδών στον κόσμο με 86.000 τόμους και ηλεκτρονικές πηγές.

Το 1926 εγκαινιάστηκε η Γεννάδειος Βιβλιοθήκη με χρηματοδότηση του αμερικάνικου ιδρύματος Carnegie για να υποδεχτεί την πλούσια συλλογή βιβλίων που δώρισε στη Σχολή ο Έλληνας διπλωμάτης Ιωάννης Γεννάδιος. Προκειμένου να πραγματοποιηθεί το έργο ο Δήμος Αθηναίων παραχώρησε τα δικαιώματα κατοχής δύο δρόμων (Tracy 2007). Σήμερα η Γεννάδειος φιλοξενεί 145.000 τεκμήρια από τον 12^ο έως τον 21^ο αιώνα και αποτελεί σημαντικό κέντρο μελέτης για τον βυζαντινό, μετα-βυζαντινό και σύγχρονο ελληνισμό. Το 2005 εγκαινιάστηκε το αμφιθέατρο Cotsen Hall, προς τιμή του δωρητή και πρώην προέδρου του Συμβουλίου της Σχολής, και το 2018 άνοιξε η πτέρυγα Μακρυγιάννη, μια αίθουσα που φιλοξενεί αρχαιολογικές και εικαστικές εκθέσεις.

2.3.3. Ανασκαφές

Το 1886 η Σχολή ξεκινά την πρώτη ανασκαφή στο Θορικό (ΝΑ Αττική).

Το 1889 οι Αμερικανοί έκαναν μια δελεαστική οικονομικά πρόταση προς την Ελληνική Κυβέρνηση για να αναλάβουν την ανασκαφή στους Δελφούς, ωστόσο ο Χ. Τρικούπης

επέλεξε τους Γάλλους που ήταν μία από τις τρεις προστάτιδες δυνάμεις του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Η νέα κυβέρνηση του Θ. Δηλιγιάννη το 1890 ακολούθησε την ίδια τακτική να επωφελείται από τον ανταγωνισμό των Μεγάλων Δυνάμεων στις ανασκαφικές διεκδικήσεις, και τελικά για να προλάβουν τους Αμερικανούς οι Γάλλοι υπέγραψαν τη σύμβαση διεξαγωγής συστηματικής ανασκαφής στους Δελφούς (Amandry 1992, Φλάισερ 2003).

Το 1896 η ΑΣΚΣΑ αναλαμβάνει επίσημα την ανασκαφή στην αρχαία Κόρινθο, που μέχρι σήμερα είναι μία από τις παλαιότερες διαρκείς ανασκαφές του κόσμου. Η συμμετοχή στις ανασκαφικές εργασίες της αρχαίας Κορίνθου αποτελεί διαχρονικά μέρος του ακαδημαϊκού προγράμματος της Σχολής στο οποίο έχουν συμμετάσχει οι πιο σημαντικοί σήμερα Αμερικανοί αρχαιολόγοι. Το 1932 με δωρεά (50.000\$) της Αμερικανίδας συλλέκτριας έργων τέχνης W.H. Moore κατασκευάστηκε το Μουσείο της Κορίνθου που παραχωρήθηκε στη Σχολή η οποία με τη σειρά της το δώρισε στο ελληνικό κράτος. Το 1950 με επιπλέον δωρεά της ίδιας δωρήτριας έγινε η επέκταση του Μουσείου²³.

Το 1931 η ΑΣΚΣΑ αναλαμβάνει την ανασκαφή στην Αρχαία Αγορά της Αθήνας, το μεγαλύτερο πολιτικό και οικονομικό κέντρο της αρχαιότητας.

Από την ίδρυση της Σχολής μέχρι σήμερα, σε συνεργασία με τις κατά τόπους ΕΦΑ και υπό την εποπτεία του αρμόδιου Τμήματος του ΥΠΠΟΑ, έχουν διεξαχθεί ανασκαφές και προγράμματα επιφανειακής έρευνας στην ελλαδική επικράτεια σε Όλυμπο, Σαμοθράκη, Κέα, Ισθμία, Κεγχρεές, Πύλο, Άργος, Σικυών, Νεμέα, Λέρνα, Πόρτο Χέλι, Ερέτρια, Αλές, Ερέτρια, Κομμός, Καβούσι, νησίδα Μήτρος, βόρειος Ευβοϊκός κόλπος, νησίδα Μόχλου (Tracy 2007).

Το 2000 οι Αμερικανοί επεδίωξαν να αναλάβουν την ανασκαφή στην περιοχή της Καδμείας στη Θήβα με χρηματοδότηση του Ιδρύματος Hewlett-Packard. Ωστόσο στην περιοχή είχε ήδη ανασκαφική δραστηριότητα η ελληνική Αρχαιολογική Υπηρεσία και γι' αυτό τον λόγο το ΚΑΣ γνωμοδότησε αρνητικά στο αίτημά τους (Νικολέντζος 2003).

Ο νόμος 3028/2002 που όρισε σε έξι (6) τις ανασκαφές που έχουν δικαίωμα να αναλαμβάνουν οι ΞΑΣ, αποτέλεσε σημείο τριβής μεταξύ της Σχολής και της ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης και Ελλήνων Αρχαιολόγων, διότι οι Αμερικανοί *απαιτούσαν* εννέα ανασκαφές προκαλώντας αντιδράσεις στη συνεδρίαση του ΚΑΣ (Νικολέντζος 2003).

²³ Πβ. <https://www.nytimes.com/1934/05/06/archives/corinth-museum-opened-in-greece-gift-of-mrs-wh-moore-added-to-the.html> και <https://nataliavogeikoff.com/2016/02/01/the-best-laid-plans-often-go-awry-a-tale-of-two-museums/>

2.3.4. Εκδόσεις

Από το 1932 μέχρι σήμερα εκδίδεται τέσσερις φορές τον χρόνο το επιστημονικό περιοδικό *Hesperia* στην αγγλική γλώσσα, στο οποίο δημοσιεύτηκαν τα πρώτα ευρήματα και τα τελικά πορίσματα των ανασκαφών στην Αγορά και την Κόρινθο. Επιπλέον εκδόσεις της Σχολής αφορούν επιστημονικές μονογραφίες, μελέτες και έργα για το ευρύ κοινό. Από το 1882 μέχρι σήμερα έχουν εκδοθεί πάνω από 200 τόμοι για την αρχαιολογία και τις κλασικές σπουδές.

2.3.5. Εργαστήρια

Το 1992 ιδρύθηκε το Εργαστήριο Wiener, προς τιμή του καθηγητή Malcolm H. Wiener που το χρηματοδότησε, στο οποίο εφαρμόζονται σύγχρονες επιστημονικές τεχνικές για τη μελέτη αρχαιολογικών ευρημάτων των ανασκαφών στην Ελλάδα, και καινοτόμα πεδία έρευνας στην οστεολογία, ζωοαρχαιολογία, γεωαρχαιολογία, περιβαλλοντική αρχαιολογία κ.ά.²⁴

Το 1997 ιδρύθηκε το Ινστιτούτο Αιγαιακής Προϊστορίας- Κέντρο Μελέτης Ανατολικής Κρήτης (*Institute for Aegean Prehistory Study Center for East Crete* ή *INSTAP-SCEG*)²⁵ με έδρα την Παχίο Άμμο Λασιθίου, με σκοπό τη μελέτη της προϊστορικής περιόδου της ιστορίας του ανατολικού τμήματος της Κρήτης, από την εποχή του σιδήρου μέχρι τη μινωική περίοδο. Χρηματοδοτήθηκε από το Ινστιτούτο Αιγαιακής Προϊστορίας (*Institute for Aegean Prehistory* ή *INSTAP*) με έδρα τη Φιλαδέλφεια των ΗΠΑ και δόθηκε ως δωρεά στο ελληνικό κράτος. Διαθέτει υπερσύγχρονα μηχανήματα συντήρησης, χρονολόγησης και ανάλυσης αρχαίων ευρημάτων, χρηματοδοτεί ανασκαφές ξένων και Ελλήνων αρχαιολόγων στο νησί, δίνει υποτροφίες, ενισχύει την έρευνα και τη δημοσίευση των ευρημάτων.

---

²⁴ Πβ. <https://www.ascsa.edu.gr/research/wiener-laboratory>

²⁵ Πβ. <https://instapstudycenter.net/>

2.3.6. Η ανασκαφή στην Αρχαία Αγορά της Αθήνας

Η πρώτη μέρα της ανασκαφής, 25 Μαΐου 1931 © Αμερικάνικη Σχολή Κλασικών Σπουδών

Η Αρχαία Αγορά βρίσκεται στα ΒΔ της Ακρόπολης και ορίζεται από τον λόφο του Άρειου Πάγου στα νότια και τον λόφο του Αγοραίου Κολωνού στα δυτικά, με πρόσβαση τόσο από το λιμάνι του Πειραιά όσο και από τα μεσόγεια. Από τον 6^ο έως τον 2^ο αιώνα μ.Χ. η Αγορά ήταν το δημόσιο κέντρο δράσης για τις δημόσιες εκδηλώσεις των Αθηναίων στην πολιτική, εμπόριο, εορτές, θρησκευτική λατρεία, θέατρο, αθλητικοί αγώνες (Ενεπεκίδου 2008).

Η ανασκαφή στην Αρχαία Αγορά αποτελούσε όραμα για τους αρχαιολόγους για να ανακαλύψουν το κέντρο του δημοσίου βίου της ενδοξότερης πόλης του αρχαίου κόσμου και να φέρουν στο φως τα δημόσια κτίρια όπου διεξάγονταν οι λειτουργίες του δημοκρατικού πολιτεύματος: η Θόλος, το Βουλευτήριο, το Μητρώο, το Μνημείο των Επωνύμων Ηρώων, η Βασίλειος Στοά, το Δικαστήριο, η Στοά του Αττάλου, η Ηλιαία (Hamilakis 2013).

Η έκταση της περιοχής ανέρχεται σε 50.000 τ.μ. με χτίσματα και ευρήματα που χρονολογούνται από τη Νεολιθική εποχή (περ. 3.000 π.Χ.) μέχρι τον 20^ο αιώνα μ.Χ. Μέχρι σήμερα έχει ανασκαφεί το 95% της έκτασης, περίπου 122 στρέμματα, και η ανασκαφή είναι διαρκής και εξαιρείται από τη διάταξη των έξι (6) ανασκαφών του ν. 3028/2002 και του αναθεωρημένου ν. 4858/2021. Ειδικότερα, έχουν κατεδαφιστεί 400 νεότερα χτίσματα ώστε να ανασκαφεί το υπέδαφος. Τα αντικείμενα που βρέθηκαν είναι πάνω από 180.000, ενώ έχουν ταυτοποιηθεί πάνω από 100 κτίρια της Αρχαίας Αγοράς. Το μεγαλύτερο σε μήκος (120 μ.) αρχαίο κτίριο της ελληνιστικής εποχής, η Στοά του

Αττάλου, στέγαζε 42 καταστήματα στους δύο ορόφους του τα οποία κατέβαλλαν ενοίκιο στον Δήμο, ενώ ταυτόχρονα λειτουργούσε ως χώρος συναντήσεων και περιπάτου. Σήμερα, Διευθυντής ανασκαφών είναι ο αρχαιολόγος καθηγητής John Camp που εργάζεται στον χώρο από το 1966 (Camp 2013).

Οι πρώτες αρχαιολογικές έρευνες στην Αγορά είχαν ξεκινήσει από το Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο και την ελληνική Αρχαιολογική Εταιρεία με τα έργα διάνοιξης τάφρου για τη διέλευση του νεοσύστατου ηλεκτρικού σιδηροδρόμου (1890-1891). Η ΑΣΚΣΑ υπέβαλε το 1924 επίσημη αίτηση στο Υπουργείο Παιδείας για ανάληψη της ανασκαφής. Ήταν αναπόφευκτη η αποδοχή του αμερικάνικου αιτήματος με δεδομένα τα μεγάλα προβλήματα της περιοχής: τα παραπήγματα των Μικρασιατών προσφύγων που είχαν καταφύγει εκεί, τα ζητήματα της απαλλοτριώσης και την οικονομική κακουχία του ελληνικού κράτους. Ωστόσο, οι δύο πλευρές διαφωνούσαν όσον αφορά τις διαδικασίες των απαλλοτριώσεων και τη συνεργασία των Αμερικανών με τους Έλληνες αρχαιολόγους, με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατή η έναρξη της ανασκαφής. Η Σχολή ζήτησε παρέμβαση του αμερικάνικου ΥΠΕΞ και της αμερικάνικης πρεσβείας στην Ελλάδα με απειλές για οικονομικές συνέπειες. Από την πλευρά της η ελληνική κυβέρνηση ζητούσε νέα δάνεια και ρυθμίσεις χρέους στην Επιτροπή Χρεών με αντάλλαγμα την παραχώρηση της άδειας ανασκαφής. Μετά από έντονες διαπραγματεύσεις στις οποίες συμμετείχε ο ίδιος ο πρωθυπουργός Ελ. Βενιζέλος, οι Αμερικανοί έλαβαν την άδεια ανασκαφής με δικό τους σχέδιο και χρηματοδότηση.

Η ανασκαφή της Αγοράς ξεκίνησε το 1931 και αποτελεί ένα από τα πιο σπουδαία έργα στη Μεσόγειο, με ιθύνοντα νου τον Edward Capps, πρόεδρο της Διευθύνουσας Επιτροπής της Σχολής, και πρώτο διευθυντή ανασκαφών (1931-1945) τον T.L. Shear. Συμμετείχαν δεκάδες αρχαιολόγοι Αμερικανοί, άντρες και γυναίκες, με αρχιτέκτονα τον Ιωάννη Τραυλό (1940-1973) και με πολυπληθή ομάδα Ελλήνων εργατών (Hamilakis 2013).

2.3.6.1. Χρηματοδότηση των εργασιών

Βασικός υποστηρικτής του έργου με γενναιόδωρη χρηματοδότηση ήταν ο Αμερικανός επιχειρηματίας John D. Rockefeller Jr. και το Ίδρυμα Rockefeller. Αξιοσημείωτοι δωρητές ήταν επίσης τα αμερικάνικα ιδρύματα Mellon, Kress, Ford το οποίο το 1966

έδωσε 1 εκατ. δολάρια, τη μεγαλύτερη χορηγία που έχει δοθεί ποτέ σε ανασκαφή (Tracy 2007)²⁶, ενώ τα τελευταία χρόνια σημαντική είναι η χρηματοδότηση από το Ινστιτούτο Ανθρωπιστικών Επιστημών Packard (Packard Humanities Institute)²⁷.

Λίγο πριν τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο ο Rockefeller χορήγησε 150.000\$ για την οικοδόμηση του Μουσείου της Αγοράς αλλά ο πόλεμος ανέκοψε το σχέδιο.

Μετά τον πόλεμο και την εφαρμογή του Σχεδίου Marshall, ο Διευθυντής της Σχολής, αρχαιολόγος Carl Blegen, συμμετείχε στις διαπραγματεύσεις (1948-1949) μεταξύ του Economic Cooperation Administration (ECA) (φορέας διαχείρισης του Σχεδίου Marshall) με την ελληνική Αρχαιολογική Υπηρεσία, με αίτημα τη λήψη χρηματοδότησης (100.000\$) από το Σχέδιο Marshall για το εγχείρημα ανασκαφής και ανασύστασης της Αρχαίας Αγοράς. Όμως, η Σχολή λόγω του νομικού καθεστώτος της δεν μπορούσε να λάβει απευθείας χρηματοδότηση από το Σχέδιο Marshall παρά μόνο μέσω της Ελληνικής Κυβέρνησης: τα Υπουργεία Συντονισμού και Παιδείας συμφώνησαν με τον ECA για τη λήψη χρημάτων με σκοπό τη συντήρηση 34 μνημείων και την ανοικοδόμηση της Στοάς του Αττάλου. Τελικά από το αρχικό αιτούμενο ποσό η Σχολή πήρε μόλις 20.000\$ μόνο για την ανακατασκευή της Στοάς του Αττάλου διότι τα υπόλοιπα χρήματα δόθηκαν για την ενίσχυση του ελληνικού στρατού εφόσον ο κόσμος είχε εισέλθει στη φάση του Ψυχρού Πολέμου.

Ειδικά για την αναστήλωση της Στοάς του Αττάλου το 1950 δόθηκε χρηματοδότηση από τον J.Rockefeller, και το 1952 συνεισέφεραν οι ιδιωτικοί χορηγοί A.V.Davis και T.N.Brown για την ανασκαφή της Αγοράς. Έχοντας συγκεντρώσει 800.000\$ η Σχολή ξεκίνησε την αναστήλωση της Στοάς το 1953 με διευθυντή ανασκαφών τον αρχαιολόγο Homer Thompson και αρχιτέκτονα τον Ιωάννη Τραυλό (πβ. ASCSA Annual Report 1947-1948, p. 29 · Vogeikoff-Brogan 2013, Sakka 2013), υπό την εποπτεία του Τμήματος Αναστηλώσεων του ελληνικού Υπουργείου Παιδείας. Για τα σχέδια και τον τρόπο της αναστήλωσης που ήθελαν οι Αμερικανοί εκφράστηκαν αντιδράσεις από τους Έλληνες αρχαιολόγους (Sakka 2013). Τελικά, το έργο ολοκληρώθηκε το 1956 και κόστισε 2 εκατ. δολάρια.

Εντός του κτιρίου της Στοάς δημιουργήθηκε το Μουσείο της Αρχαίας Αγοράς²⁸, όπου εκτίθενται τα ευρήματα της περιοχής, τα εργαστήρια και τα διοικητικά γραφεία, τα οποία

²⁶ Πβ. <https://nataliavogeikoff.com/2021/03/20/financing-the-reconstruction-of-the-stoa-of-attalos/>

²⁷ Πβ. <http://www3.ascsa.edu.gr/agora/AboutAncientAgora/tabid/184/language/el-GR/Default.aspx>

²⁸ Πβ. http://odysseus.culture.gr/h/1/gh151.jsp?obj_id=3290

σήμερα, υπό τη διοίκηση του ΥΠΠΟΑ, αποτελούν σημαντικό τοπόσημα της ελληνικής ιστορίας και πολιτισμού, με ανοιχτή πρόσβαση στο κοινό.

Η Στοά του Αττάλου σήμερα ©ΥΠΠΟΑ

Παρά ταύτα, μετά από 90 χρόνια ανασκαφών στην Αγορά έχουν καταγραφεί επιμέρους μείζονες παρεμβάσεις και παρατυπίες των Αμερικανών σε περιστατικά που αγνόησαν επιδεικτικά τη νομοθεσία και τα ελληνικά Υπουργεία ενημερώνοντας τους δικούς τους αξιωματούχους για τα σχέδια και τα ευρήματα (Νικολέντζος 2003: 60, 105-110).

Με το πέρασμα των ετών οι αντιθέσεις ανάμεσα στις δύο πλευρές έχουν εξομαλυνθεί και πλέον ο αμοιβαίος σεβασμός και η συνεργασία βρίσκεται σε υψηλό επίπεδο με οδηγό τον κοινό στόχο, την αποκάλυψη και ανασύσταση του κέντρου της αθηναϊκής δημοκρατίας.

Κάτοψη της κλασικής Αγοράς στα τέλη του 5^{ου} αιώνα π.Χ. © Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών

Ενότητα 3

Το Μνημόνιο Συνεργασίας (Memorandum of Understanding) μεταξύ Ελλάδας και ΗΠΑ το 2011 για την επιβολή εισαγωγικών περιορισμών στις ΗΠΑ ελληνικών πολιτιστικών αγαθών

Το Κέντρο Πολιτιστικής Κληρονομιάς (Cultural Heritage Center) που υπάγεται στο Γραφείο των Μορφωτικών και Πολιτιστικών Θεμάτων (Bureau of Educational and Cultural Affairs) του State Department έχει κεντρικό ρόλο στην εφαρμογή της αμερικάνικης πολιτικής και των προγραμμάτων που αφορούν αφενός την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς από την παράνομη εμπορία, αφετέρου την προαγωγή της νόμιμης ανταλλαγής πολιτιστικών αγαθών για διεθνείς εκθέσεις και μελέτη.

Είναι αποδεκτό ότι η παράνομη εμπορία των πολιτιστικών αγαθών αποτελεί εγκληματική δραστηριότητα που απειλεί την πολιτιστική κληρονομιά. Ως παράνομη εμπορία θεωρείται η παράνομη ανασκαφή, κλοπή, λαθρεμπόριο και παράνομο εμπόριο που διεξάγουν οι εγκληματίες έχοντας καταστρέψει αρχαιολογικούς χώρους και τάφους και έχοντας κλέψει πολιτιστικά και θρησκευτικά μνημεία. Οι ΗΠΑ αναγνωρίζουν ότι η εμπορία πολιτιστικών αγαθών είναι παράνομη και προς τούτο το Κέντρο Πολιτιστικής Κληρονομιάς συνεργάζεται με εταίρους για την επιβολή του νόμου μέσω της Δύναμης Κρούσης για τις Πολιτιστικές Αρχαιότητες (Cultural Antiquities Task Force).

Στην περιγραφή του σκοπού και των δράσεων του Κέντρου Πολιτιστικής Κληρονομιάς αναφέρεται ρητά ότι οι ΗΠΑ προστατεύουν την πολιτιστική κληρονομιά και επιδιώκουν τη νομική αντιμετώπιση των ζητημάτων με τις εξής ενέργειες: συμφωνίες με άλλες χώρες για διεθνή συνεργασία · επιβολή περιορισμών στην είσοδο κλεμμένων έργων στις ΗΠΑ · ανάπτυξη προγραμμάτων με σκοπό την προστασία των χώρων, τον εμπλουτισμό των καταγραφών και τη δημιουργία επαγγελματικών δικτύων με τη συμμετοχή των κοινοτήτων · πολιτικές και προγράμματα που προωθούν τη βραχυπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη ανταλλαγή των πολιτιστικών αγαθών μεταξύ των κρατών για επιστημονικούς, εκπαιδευτικούς και πολιτιστικούς σκοπούς · πολύπλευρη δέσμευση που προωθεί την πολιτική των ΗΠΑ για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς από παράνομες ενέργειες, από την κλιματική αλλαγή, με σκοπό τη βιώσιμη ανάπτυξη και τον σεβασμό στα δικαιώματα των αυτοχθόνων²⁹.

²⁹ Πβ. <https://eca.state.gov/cultural-heritage-center/cultural-property>

Πριν την υπογραφή του Μνημονίου το 2011 οι δύο πλευρές, ελληνική και αμερικάνικη, είχαν φτάσει στην κοινή διαπίστωση ότι στην αμερικανική «αγορά» διακινούνται πολιτιστικά αγαθά που αποτελούσαν προϊόντα παράνομης εξαγωγής από την Ελλάδα και μεγάλος αριθμός δημοπρασιών διεξάγονταν με ελληνικά έργα πολιτιστικής κληρονομιάς (Brodie 2014). Επιπλέον, αμερικάνικοι πολιτιστικοί οργανισμοί κατείχαν – και ορισμένοι κατέχουν μέχρι σήμερα – συλλογές με κλεμμένες αρχαιότητες από τις οποίες ελάχιστες έχουν επιστραφεί μετά από χρονοβόρες διαδικασίες υψηλού κόστους. Χαρακτηριστική περίπτωση είναι το Μουσείο Jean Paul Getty στο Λος Άντζελες που κατείχε και έκανε εκθέσεις με ελληνικές αρχαιότητες χωρίς τη συμμετοχή της Ελλάδας – όπως την έκθεση για την «Τέχνη του Αρχαίου Ελληνικού Θεάτρου» (από τον Αύγουστο του 2010 έως τον Ιανουάριο του 2011)³⁰.

Μέχρι τότε η Ελλάδα ως μέλος της ευρωπαϊκής οικογένειας εφάρμοζε την Οδηγία 93/7/ΕΟΚ, η οποία τροποποιήθηκε με την Οδηγία 2014/60/ΕΕ, για την επιστροφή πολιτιστικών αγαθών που έχουν παράνομα απομακρυνθεί από το έδαφος κράτους-μέλους. Παράλληλα, ο πολιτισμός και η αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών είχε τεθεί ως βασική προτεραιότητα του Σχεδίου Εργασίας 2011-2014 του Συμβουλίου της ΕΕ. Επίσης, η Ελλάδα ως συμβαλλόμενο μέλος της Σύμβασης της UNESCO 1970 (βλ. παρακάτω) υπέγραψε το 2011 διμερείς Συμφωνίες για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών με την Ελβετία και την Κίνα – και το 2013 με την Τουρκία. Στο ίδιο πλαίσιο της Σύμβασης UNESCO του 1970 οι ΗΠΑ είχαν υπογράψει μέχρι το 2011 Μνημόνια Συνεργασίας με άλλες 14 χώρες, και μέχρι το 2021 αυτές οι συμφωνίες ξεπέρασαν τις 20 με χώρες σε όλο τον κόσμο (Kouroupas 2014, Nikolentzos et al. 2017).

Η Ελλάδα και οι ΗΠΑ είχαν υπογράψει Μορφωτική Σύμβαση το 1980 που κυρώθηκε από τη Βουλή το 1991, με το περιεχόμενο που έχουν οι μορφωτικές συμβάσεις: ανταλλαγές πολιτιστικών αγαθών και εκδηλώσεων και ανταλλαγές προσώπων στους τομείς του πολιτισμού, της εκπαίδευσης, της έρευνας. Με το Μνημόνιο του 2011 οι δύο χώρες συνήψαν διμερή συμφωνία συνεργασίας με πολύπλευρο περιεχόμενο όσον αφορά την ελληνική πολιτιστική κληρονομιά σε ευρεία χρονική περίοδο, από το 20.000 π.Χ. έως τον 15^ο αιώνα, και την προστασία της από παράνομη διακίνηση, καθώς και συνέργειες για την προβολή και αξιοποίησή της.

---

³⁰ Πβ. <https://www.getty.edu/visit/villa/top-things-to-do/>
Επίσης, πβ. https://www.getty.edu/art/exhibitions/ancient_theater/index.html

Το Μνημόνιο Συνεργασίας υπεγράφη στην Αθήνα τον Ιούλιο του 2011 μεταξύ Ελλάδας και ΗΠΑ, με ισχύ κανόνα διεθνούς δικαίου σύμφωνα με το άρθρο 28 παρ. 1 του Συντάγματος της Ελλάδας. Ειδικότερα, οι ΗΠΑ έχουν την υποχρέωση να λάβουν μέτρα περιορισμού των παράνομων εισαγωγών στο έδαφός τους: α) αρχαιολογικού υλικού, που χρονολογείται από την Ανώτερη Παλαιολιθική Εποχή (που αρχίζει περίπου το 20.000 π.Χ.) μέχρι και τον 15^ο αιώνα μ.Χ., β) εκκλησιαστικού εθνολογικού υλικού της βυζαντινής εποχής που χρονολογείται από τον 4^ο αιώνα μέχρι και τον 15^ο αιώνα μ.Χ., περιλαμβανομένων των τεχνουργημάτων από λίθο, μέταλλο, πηλό, κόκκαλο και ελεφαντόδοντο, ξύλο και γυαλί, καθώς και υφασμάτων, παπύρων, έργων ζωγραφικής (περιλαμβανομένων των τοιχογραφιών), ψηφιδωτών και άλλου υλικού που προσδιορίζεται σε συγκεκριμένο κατάλογο, τον «Κατάλογο Προσδιορισμού», που διανέμεται από την Κυβέρνηση των ΗΠΑ στις τελωνειακές αρχές της χώρας. Πρόκειται για προϊόντα λαθρανασκαφής και παράνομης εξαγωγής από την Ελλάδα προς τις ΗΠΑ στα οποία περιλαμβάνονται όσα ήδη είχαν εξαχθεί κατά το παρελθόν, πριν το 2011, αλλά και στο μέλλον μετά την υπογραφή του Μνημονίου. Επίσης, οι ΗΠΑ έχουν την υποχρέωση να επιστρέφουν οποιοδήποτε πολιτιστικό αγαθό στην Ελλάδα το οποίο περιλαμβάνεται στον προαναφερόμενο «Κατάλογο Προσδιορισμού» και το οποίο έχει κατασχεθεί από τις αρμόδιες αρχές της (Kouroupas 2014).

Η ελληνική Δημόσια Διοίκηση βρισκόταν σε διαδικασία μακροχρόνιας προετοιμασίας με στόχο την υπογραφή του Μνημονίου με τις ΗΠΑ. Από το 2002 είχε συγκροτηθεί ειδική επιστημονική επιτροπή στο ΥΠΠΟ για την κατάρτιση φακέλου τεκμηρίωσης ότι η πολιτιστική κληρονομιά της Ελλάδας κινδυνεύει από διαρπαγές και παράνομες δραστηριότητες αρχαιοκάπηλων παρά τα προληπτικά μέσα σε νομοθετικό και διοικητικό επίπεδο και τη συνεργασία διωκτικών και τελωνειακών αρχών. Με βάση το τεκμηριωμένο υλικό υπεβλήθη επίσημο αίτημα το 2011 από το (τότε) ΥΠΠΟΤ μέσω του ΥΠΕΞ της Ελλάδας προς το ΥΠΕΞ των ΗΠΑ. Κλιμάκιο Ελλήνων εμπειρογνομόνων εκλήθη στην Ουάσιγκτον και υποστήριξε το ελληνικό αίτημα με επιτυχία ενώπιον ειδικής επιτροπής του αμερικάνικου ΥΠΕΞ.

«Το Μνημόνιο Συνεργασίας μεταξύ της Κυβέρνησης της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Κυβέρνησης των ΗΠΑ σχετικά με την επιβολή εισαγωγικών περιορισμών σε κατηγορίες αρχαιολογικού και βυζαντινού εκκλησιαστικού εθνολογικού υλικού μέχρι και τον 15^ο αι. μ.Χ. της Ελληνικής Δημοκρατίας» υπέγραψαν τις 17 Ιουλίου 2011 στο Νέο Μουσείο της

Ακρόπολης στην Αθήνα με αυτοπρόσωπη παρουσία οι Υπουργοί Εξωτερικών Ελλάδας και ΗΠΑ, Σταύρος Λαμπρινίδης και Hilary R. Clinton³¹.

3.1. Δομή και περιεχόμενο του Μνημονίου Συνεργασίας (2011)³²

Το Μνημόνιο Συνεργασίας αποτελείται από το Προοίμιο και τέσσερα (4) άρθρα.

Στο Προοίμιο αναφέρεται ότι οι δύο χώρες είναι συμβαλλόμενα μέρη της Σύμβασης της UNESCO (Παρίσι, 1970)³³, την οποία η Ελλάδα κύρωσε με τον νόμο 1103/1980 (ΦΕΚ 297/Α/29-12-1980), και αφορούσε τα μέτρα που έπρεπε να ληφθούν προκειμένου για την απαγόρευση και παρεμπόδιση της παράνομης εισαγωγής, εξαγωγής και μεταβίβασης της κυριότητας πολιτιστικών αγαθών.

Η Σύμβαση αυτή υπεγράφη το 1970 από 128 (σήμερα 141) κράτη-μέλη της UNESCO τα οποία δεσμεύονται να καταβάλλουν κάθε προσπάθεια ώστε να σταματήσει η παράνομη διακίνηση αρχαιοτήτων και εν γένει πολιτιστικών αγαθών.

Ειδικότερα, το άρθρο 9 της Σύμβασης της UNESCO του 1970 ορίζει ότι κάθε συμβαλλόμενο κράτος-μέλος του οποίου η πολιτιστική κληρονομιά βρίσκεται σε κίνδυνο εξαιτίας αρχαιολογικών ή εθνολογικών διαρπαγών μπορεί να κάνει έκκληση προς άλλα κράτη-μέλη να συμμετέχουν σε μια συντονισμένη διεθνή προσπάθεια να καθορίσουν και να εφαρμόσουν συγκεκριμένα απαραίτητα μέρα, περιλαμβανομένου του ελέγχου εξαγωγών και εισαγωγών και διεθνούς εμπορίου των πολιτιστικών αγαθών. Επίσης, τα κράτη-μέλη δεσμεύονται να λάβουν προληπτικά μέτρα για την αποτροπή ανεπανόρθωτης βλάβης στην πολιτιστική κληρονομιά του εν λόγω κράτους-μέλους.

Ωστόσο, οι προστατευτικές διατάξεις της Σύμβασης UNESCO του 1970 δεν έχουν αναδρομική ισχύ, δηλαδή δεν καλύπτουν τα πολιτιστικά αγαθά που είχαν απομακρυνθεί παράνομα από τη χώρα προέλευσης πριν το 1970. Ειδικά, στην περίπτωση της Ελλάδας αφορά μεγάλο αριθμό έργων που έφυγαν με λαθραίο τρόπο από τη χώρα πριν από πολλά χρόνια (Κόρκα 2021, Papathanassiou 2014, Nikolentzos et al. 2017).

---

³¹ Πβ. <https://eca.state.gov/gallery/us-and-greece-sign-memorandum-understanding>

³² Πβ. <https://www.state.gov/11-1121>

³³ Πβ. <https://en.unesco.org/fighttrafficking/1970>

Επίσης, πβ. <https://www.culture.gov.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=1182>

Στο άρθρο I του Μνημονίου αναφέρεται ότι η Κυβέρνηση των ΗΠΑ σύμφωνα με την εσωτερική της νομοθεσία, θα περιορίσει την εισαγωγή στις ΗΠΑ του αρχαιολογικού και εκκλησιαστικού εθνολογικού υλικού όπως καταγράφεται στον Κατάλογο Προσδιορισμού που περιλαμβάνει τις κατηγορίες προς προστασία πολιτιστικών αγαθών. Στο πλαίσιο αυτό, πολιτιστικό αγαθό που έχει κατασχεθεί από τις αρμόδιες αμερικάνικες αρχές και περιλαμβάνεται στον Κατάλογο Προσδιορισμού, θα επιστρέφεται στην Ελλάδα. Η εισαγωγή των ανωτέρω πολιτιστικών αγαθών θα επιτρέπεται στις ΗΠΑ μόνο εάν η Ελληνική Κυβέρνηση εκδώσει άδειες ή άλλα παραστατικά έγγραφα που πιστοποιούν ότι η εξαγωγή δεν παραβιάζει τους νόμους της.

Στο άρθρο II προβλέπονται οι υποχρεώσεις των δύο Κυβερνήσεων που απορρέουν από τη συμφωνία. Ειδικότερα, οι υποχρεώσεις της Ελληνικής Κυβέρνησης είναι οι εξής:

- α) να ενισχύσει την Ελληνική Αστυνομία για αποτελεσματικό έλεγχο και προστασία των χώρων πολιτιστικής κληρονομιάς σε όλη την επικράτεια
- β) να βελτιώσει τις νομοθετικές ρυθμίσεις για τη χρήση ανιχνευτών μετάλλων
- γ) να ενισχύσει την εφαρμογή της νομοθεσίας της για την προστασία των αρχαιολογικών και εθνολογικών της πόρων και εν γένει της πολιτιστικής της κληρονομιάς
- δ) να ενισχύσει και να προωθήσει την καταγραφή άγνωστων μέχρι σήμερα αρχαιολογικών χώρων στην επικράτεια · για να το επιτύχει αυτό οφείλει: 1) να ενθαρρύνει πρόσθετες αρχαιολογικές επιφανειακές έρευνες από ελληνικές αρχαιολογικές ομάδες και 2) να εξετάσει τους τρόπους αύξησης χορήγησης αδειών για παρόμοιες έρευνες σε ξένες αρχαιολογικές αποστολές εκπαιδευτικών ιδρυμάτων
- ε) να συνεχίσει να επιδιώκει 1) την καταγραφή ιδιωτικών συλλογών και συλλογών ανά την επικράτεια, 2) την καταγραφή των εκκλησιών και των συλλογών τους
- στ) να ενισχύσει τη συνεργασία με χώρες της Μεσογείου για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής, κυρίως με χώρες στις οποίες εντοπίζονται παράνομες εισαγωγές έργων τέχνης, με σκοπό να περιορισθούν οι παράνομες εισαγωγές και να αποτραπούν περαιτέρω λεηλασίες.

Επίσης, στο πλαίσιο της ελληνικής νομοθεσίας για την ανταλλαγή αρχαιολογικού υλικού για πολιτιστικούς, εκθεσιακούς, εκπαιδευτικούς και επιστημονικούς σκοπούς προκειμένου η ελληνική πολιτιστική κληρονομιά να γίνει προσβάσιμη στο ευρύ κοινό και να καταστεί δυνατή η ευρύτερη εκτίμηση για αυτήν, η Ελληνική Κυβέρνηση θα εξετάσει:

ζ) τα αιτήματα, κατά περίπτωση, μακροχρόνιου δανεισμού πέραν των πέντε ετών – με δυνατότητα παράτασης–, σε μουσεία των ΗΠΑ για πολιτιστικούς, εκπαιδευτικούς και επιστημονικούς σκοπούς

η) 1) τη διεύρυνση, κατά περίπτωση, χορήγησης αδειών σε ακαδημαϊκούς και σε επιμελητές μουσείων από το εξωτερικό για τη φωτογράφιση υλικού σε ελληνικά μουσεία, 2) την αναθεώρηση κανονισμών ώστε να μειωθούν τα τέλη για την αναπαραγωγή εικόνων προκειμένου να χρησιμοποιηθούν σε πολιτιστικό, εκπαιδευτικό και επιστημονικό πλαίσιο.

Αντίστοιχα, οι υποχρεώσεις της Κυβέρνησης των ΗΠΑ ορίζονται ως εξής:

α) να δημιουργήσει κατάλληλη ιστοσελίδα που θα περιέχει συνδέσεις με ιστοσελίδες ελληνικών μουσείων για ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ συγγενών ιδρυμάτων και άλλων ενδιαφερόμενων μερών,

β) να καταβάλλει τις βέλτιστες προσπάθειες για την παροχή τεχνογνωσίας στους τομείς της διαχείρισης πολιτιστικών πόρων και ασφάλειας χώρων, κατά περίπτωση, μέσα στο πλαίσιο υπαρχόντων προγραμμάτων στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα.

Στο άρθρο III προσδιορίζεται ότι οι δραστηριότητες που θα προκύψουν από το Μνημόνιο θα πραγματοποιούνται σύμφωνα με τους νόμους της χώρας και τις διαθέσιμες πιστώσεις.

Στο άρθρο IV προσδιορίζεται η έναρξη ισχύος του Μνημονίου με την ανταλλαγή ρηματικών διακοινώσεων μεταξύ των δύο χωρών ότι έχουν ολοκληρώσει τις σχετικές εσωτερικές διαδικασίες.

Η διάρκεια ισχύος του Μνημονίου ορίστηκε στα πέντε (5) έτη με δυνατότητα επανεξέτασης της αποτελεσματικότητάς του πριν από τη λήξη της περιόδου των πέντε (5) ετών προκειμένου να παραταθεί.

Το Μνημόνιο Συνεργασίας κυρώθηκε με τον νόμο 4026/2011 (ΦΕΚ 231/Α /3.11.2011) και τις 21.11.2011 οι δύο Κυβερνήσεις αντάλλαξαν τις σχετικές ρηματικές διακοινώσεις.

3.1.1. Μετά το Μνημόνιο Συνεργασίας

Τα επόμενα χρόνια μετά την υπογραφή του Μνημονίου Συνεργασίας διοργανώθηκαν σημαντικές περιοδικές και περιοδεύουσες εκθέσεις σε εξέχοντα μουσεία των ΗΠΑ με μεγάλη απήχηση στο αμερικάνικο κοινό, την ελληνική Ομογένεια και την επιστημονική κοινότητα: η Έκθεση «Ουρανός και Γη. Η Τέχνη του Βυζαντίου από τις Ελληνικές Συλλογές» (2013-2015) που διοργανώθηκε από το ΥΠΠΟΑ, το Μουσείο Μπενάκη και τρία μεγάλα μουσεία των ΗΠΑ, και η Έκθεση «Οι Έλληνες» (2015-2016) μια συνεργασία του ΥΠΠΟΑ με δύο μεγάλα μουσεία των ΗΠΑ, όπως θα παρουσιαστούν αναλυτικά στην Ενότητα 4 της παρούσας Εργασίας. Στο ίδιο πλαίσιο, τα ελληνικά μουσεία δάνεισαν εκθέματα για την έκθεση «Δύναμη και Πάθος: Χάλκινα Γλυπτά της Ελληνιστικής Περιόδου» στο Μουσείο Getty (Λος Άντζελες, 2015)³⁴, και στην έκθεση «Ένας κόσμος συναισθημάτων: Αρχαία Ελλάδα, 700 π.Χ.-200 π.Χ.» στο Ίδρυμα Ωνάση (Νέα Υόρκη, 2017) (πβ. Ενότητα 4).

Επίσης, προς την κατεύθυνση της ολοκληρωμένης εποπτείας και προστασίας της πολιτισμικής μας κληρονομιάς η Διεύθυνση Διαχείρισης Εθνικού Αρχείου Μνημείων (ΔΔΕΑΜ) του ΥΠΠΟΑ και οι αρμόδιες Υπηρεσίες συνέχισαν με εντατικό ρυθμό τη συστηματική καταγραφή και τεκμηρίωση σε Ολοκληρωμένο Πληροφοριακό Σύστημα:

α) των Ακίνητων Μνημείων, των αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών τόπων μέσω της διαδικτυακής πύλης «Αρχαιολογικό Κτηματολόγιο»³⁵ που περιλαμβάνει δεδομένα για περισσότερα από 17.000 Ακίνητα Μνημεία, 3.400 Αρχαιολογικούς Χώρους και Ιστορικούς Τόπους, 844 Ζώνες Προστασίας και 220 Μουσεία,

β) των Κινητών Μνημείων των Περιφερειακών Υπηρεσιών και των Μουσείων του ΥΠΠΟΑ μέσω της διαδικτυακής πύλης «Ψηφιακές Συλλογές Κινητών Μνημείων»³⁶ που περιλαμβάνει δεδομένα και φωτογραφική τεκμηρίωση για περίπου 68.000 αντικείμενα (το έργο είναι σε εξέλιξη).

Ως προς την παροχή τεχνογνωσίας εκ μέρους των ΗΠΑ, διοργανώθηκαν δύο σεμινάρια για την αποτροπή της παράνομης διακίνησης: α) στη Σόφια της Βουλγαρίας το 2013 με

³⁴ Πβ. http://www.getty.edu/art/exhibitions/power_pathos/

³⁵ Πβ. <https://www.arxaiologikoktimatologio.gov.gr/>

³⁶ Πβ. <https://nationalarchive.culture.gr/el/#/>

παρουσία εκπροσώπων από τις Βαλκανικές χώρες, β) στην Αθήνα το 2016 με Ιταλούς εκπροσώπους.

3.2. Η ανανέωση του Μνημονίου Συνεργασίας το 2016

Λίγο πριν το πέρας της προβλεπόμενης πενταετίας ισχύος του Μνημονίου, τις 5.2.2016 η Ελληνική Κυβέρνηση έκανε διακοίνωση (υπ' αρ. 98/5620) προς την πρεσβεία των ΗΠΑ στην Ελλάδα με την οποία εξέφρασε τη βούλησή της να παρατείνει την ισχύ του. Τις 24.5.2016, αφού προηγήθηκε διαδικασία δημόσιας διαβούλευσης στις ΗΠΑ σχετικά με την αναγκαιότητα ανανέωσης του εν λόγω Μνημονίου, κλιμάκιο του ΥΠΠΟΑ παρουσίασε ενώπιον της Cultural Property Advisory Committee του State Department τις νομοθετικές και διοικητικές ενέργειες στις οποίες προέβη το ΥΠΠΟΑ κατά τη διάρκεια ισχύος του Μνημονίου, προκειμένου να εξασφαλίσει τη βέλτιστη προστασία της πολιτιστικής μας κληρονομιάς. Η επιτροπή έκρινε απολύτως ικανοποιητικές αυτές τις ενέργειες και γι' αυτό συνέταξε θετική εισήγηση για ανανέωση του Μνημονίου Συνεργασίας.

Τις 18.11.2016 στην Αθήνα το ελληνικό ΥΠΕΞ και η πρεσβεία των ΗΠΑ αντάλλαξαν ρηματικές διακοινώσεις για παράταση επιπλέον πέντε (5) ετών της ισχύος του Μνημονίου Συνεργασίας μεταξύ των Κυβερνήσεων Ελλάδας και ΗΠΑ. Η νέα συμφωνία θα ετίθετο σε ισχύ από την ημερομηνία της διακοίνωσης του ΥΠΕΞ προς την πρεσβεία ότι η Ελληνική Κυβέρνηση έχει εκπληρώσει όλες τις εσωτερικές απαιτήσεις για να τεθεί σε ισχύ η συμφωνία, με ημερομηνία έναρξης ισχύος την 21.11.2016³⁷. Η ανανέωση του Μνημονίου του 2016 κυρώθηκε από την Ελληνική Βουλή τις 3.10.2019.

---

³⁷ Έγγραφο ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών αρ. πρωτ. 702/52824 και Έγγραφο της Πρεσβείας των ΗΠΑ, αρ.471/PD/216 και Αιτιολογική Έκθεση του Σχεδίου Νόμου προς τη Βουλή των Ελλήνων περί κύρωσης της παράτασης του Μνημονίου Συνεργασίας, 3.10.2019.

3.3. Η αναθεώρηση του Μνημονίου Συνεργασίας το 2021³⁸

Η πορεία εφαρμογής του Μνημονίου δέκα χρόνια μετά θεωρήθηκε επιτυχής διότι οδήγησε στον εντοπισμό και τον επαναπατρισμό ικανού αριθμού αρχαιοτήτων που είχαν διακινηθεί παράνομα χάρη στη συνεργασία των αρμόδιων Υπηρεσιών των δύο κρατών. Τις 22.9.2021 υπεγράφη η αναθεώρηση του Μνημονίου με επέκταση της χρονικής περιόδου από τον 15^ο αιώνα μ.Χ. στο 1830 για να συμπεριληφθούν στους προστατευτικούς όρους κατηγορίες νεότερων ελληνικών πολιτιστικών αγαθών, εκκλησιαστικά και εθνολογικά αντικείμενα που είναι προϊόντα λαθρανασκαφής ή κλοπής και παράνομης εξαγωγής από την Ελλάδα με προορισμό τις ΗΠΑ. Σύμφωνα με τα στοιχεία της περιόδου 2016-2020, όπως καταδεικνύονται από διάφορες δημοπρασίες, περίπου τα τρία τέταρτα του συνόλου των κλεμμένων πολιτιστικών αγαθών από την Ελλάδα είναι αντικείμενα μεταβυζαντινής περιόδου (1453-1830), τα οποία είναι πλέον τα πιο δημοφιλή στους συλλέκτες έργων τέχνης με αποτέλεσμα την αύξηση της ζήτησής τους και της χρηματικής αξίας τους. Τέτοιου είδους είναι θρησκευτικές εικόνες και λειτουργικά αντικείμενα που σχετίζονται με τη λατρεία και την τέλεση των ιερών μυστηρίων, και προέρχονται από λαθραίες ανασκαφές και κλοπές από μοναστήρια, εκκλησίες ακόμα και μουσεία, ενώ η απώλειά τους επηρεάζει άμεσα και το θρησκευτικό συναίσθημα³⁹.

Με την ανανέωση του Μνημονίου οι ΗΠΑ συνεχίζουν να επιβάλλουν περιορισμούς σε συγκεκριμένες κατηγορίες ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς, αποθαρρύνοντας το κίνητρο σύλησης χώρων στην Ελλάδα. Παράλληλα, σύμφωνα με την αμερικάνικη νομοθεσία ενθαρρύνεται η επιστροφή στην Ελλάδα των πολιτιστικών αγαθών που διακινούνται παράνομα και ενισχύονται οι ανταλλαγές μεταξύ αμερικάνικων και ελληνικών πολιτιστικών οργανισμών. Με το Μνημόνιο προστατεύεται η πολιτιστική κληρονομιά της Ελλάδας, προωθείται η κάθαρση της αμερικάνικης αγοράς έργων τέχνης, καλλιεργείται ο σεβασμός για την πολιτιστική κληρονομιά μικρότερων κοινοτήτων και

³⁸ Η ανακοίνωση του ΥΠΠΟΑ:

<https://www.culture.gov.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=3953>

Η ανακοίνωση του State Department: <https://eca.state.gov/highlight/us-and-greece-work-together-protect-cultural-heritage>

Η ανακοίνωση της αμερικάνικης πρεσβείας στην Ελλάδα: <https://gr.usembassy.gov/el/hnwmenes-politeies-kai-ellada-symfwnia-politistikwn-agathwn/>

³⁹ Από τις δηλώσεις της Υπουργού κατά την υπογραφή του Μνημονίου Συνεργασίας και την ομιλία της στη Βουλή κατά τη συζήτηση και ψήφιση του νομοσχεδίου, πβ. <https://www.culture.gov.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=3985>

αυξάνονται οι ακαδημαϊκές ανταλλαγές, οι εκθέσεις μουσείων και οι ευκαιρίες επιστημονικής έρευνας για το αμερικάνικο κοινό.

Το αναθεωρημένο Μνημόνιο Συνεργασίας υπέγραψαν με αυτοπρόσωπη παρουσία στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο Αθηνών η Υπουργός ΥΠΠΟΑ Λίνα Μενδώνη και ο Πρέσβης των ΗΠΑ στην Ελλάδα Geoffrey R. Pyatt.

3.4. Η επίσκεψη αντιπροσωπείας του ΥΠΠΟΑ στις ΗΠΑ τον Φεβρουάριο του 2022

Η εφαρμογή του Μνημονίου Συνεργασίας και οι δράσεις που συνδέονται με αυτό αποτέλεσε το αντικείμενο διμερών συνομιλιών, τις 25.2.2022 κατά την επίσκεψη της Υπουργού και κλιμακίου του ΥΠΠΟΑ στην Ουάσιγκτον. Η ελληνική αντιπροσωπεία συναντήθηκε με εκπροσώπους του αμερικάνικου ΥΠΕΞ για Πολιτιστικά και Εκπαιδευτικά Θέματα και για Ευρωπαϊκά και Ευρασιατικά Θέματα, στις οποίες συμμετείχαν επίσης η επικεφαλής της Διεύθυνσης Νότιας Ευρώπης και ο Διευθυντής Πολιτιστικής Κληρονομιάς του αμερικάνικου ΥΠΕΞ.

Συζητήθηκαν τα σημαντικά αποτελέσματα μετά την επιβολή εισαγωγικών περιορισμών και ελέγχων της παράνομης διακίνησης αρχαιολογικού και εθνολογικού υλικού μετά τη συνεργασία του ΥΠΠΟΑ με τις αμερικάνικες υπηρεσίες. Ειδικότερα, πενήντα πέντε (55) αρχαιολογικά ευρήματα υψηλής τέχνης με ιστορική και συμβολική αξία παραδόθηκαν σε ειδική τελετή από τον Γενικό Εισαγγελέα του Μανχάταν στην Υπουργό: πρόκειται για 47 αρχαιότητες από ιδιωτική συλλογή Αμερικανού συλλέκτη και οκτώ (8) προϊστορικά έργα από τη Θεσσαλία⁴⁰.

Κατά την επίσκεψη της ελληνικής αντιπροσωπείας στη Βιβλιοθήκη Dumbarton Oaks του Πανεπιστημίου του Harvard τέθηκε το ζήτημα της χρονίζουσας υπόθεσης επαναπατρισμού της εικόνας του Αγίου Πέτρου που έχει κλαπεί από τον ναό της Βέροιας και βρίσκεται στο Μουσείο του Dumbarton Oaks. Η επιστροφή της σημαντικής αυτής εικόνας επιβάλλεται σύμφωνα με το Μνημόνιο και για λόγους ηθικής τάξης και συμμόρφωσης προς το διεθνές κλίμα για τον επαναπατρισμό των πολιτιστικών αγαθών στις χώρες προέλευσής τους⁴¹.

Στο πλαίσιο των δράσεων που απορρέουν από το Μνημόνιο Συνεργασίας, το φθινόπωρο του 2022 πρόκειται να διοργανωθεί σεμινάριο στην Αθήνα από το State Department, τη

⁴⁰ Πβ. <https://www.culture.gov.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=4113>

⁴¹ Πβ. <https://www.culture.gov.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=4116>

Πρεσβεία των ΗΠΑ στην Αθήνα, το ΥΠΠΟΑ και το ελληνικό τμήμα του ICOM με θεματικές για την κλιματική κρίση και τις επιπτώσεις στην πολιτιστική κληρονομιά και την παράνομη διακίνηση των πολιτιστικών αγαθών.

Στο ίδιο πλαίσιο, η καλή συνεργασία του ΥΠΠΟΑ και της εταιρείας Microsoft στην Αρχαία Ολυμπία στη χρήση των νέων τεχνολογιών για την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, αποτελεί καλή πρακτική για αντίστοιχες τεχνολογικές εφαρμογές που προγραμματίζονται στην Ακρόπολη και σε άλλα μείζονα μνημεία.

Ενότητα 4

Η κινητικότητα πολιτιστικών αγαθών ως άσκηση διεθνούς πολιτιστικής πολιτικής – Οι ελληνικές αρχαιολογικές περιοδικές εκθέσεις στις ΗΠΑ

4.1. Η ιστορία των αρχαιολογικών περιοδικών εκθέσεων στις ΗΠΑ

Η δυνατότητα δανεισμού και μετακίνησης των αρχαιοτήτων στο εξωτερικό για πολιτιστικούς σκοπούς είναι δύσκολη διαδικασία, και κατά το παρελθόν κάθε φορά που γινόταν γνωστό αίτημα δανεισμού από κάποιο κράτος ή φορέα προκαλούσε αντιδράσεις στους κόλπους της Δημόσιας Διοίκησης και ευρύτερα στην ελληνική κοινωνία.

Από την ίδρυση του ελληνικού κράτους και την πρώτη αρχαιολογική νομοθεσία το 1834 απαγορευόταν η εξαγωγή αρχαιοτήτων χωρίς ειδική άδεια διότι «έχουν τεράστια πολιτική σημασία (...) επειδή η ιδέα της αρχαίας Ελλάδας ήταν εκείνη που ενέπνευσε σε ολόκληρη την Ευρώπη αυτό το τόσο μεγάλο ενδιαφέρον για τον αγώνα των ηρώων της νέας Ελλάδας» (Βουδούρη 2003: 18). Η πρώτη εξαγωγή αρχαιοτήτων από την Ελλάδα στις ΗΠΑ καταγράφεται το 1854 όταν με βασιλικό διάταγμα του Όθωνα εστάλη μαρμάρινη πλίνθος από τον Παρθενώνα με χαραγμένη τιμητική επιγραφή, με σκοπό να εντοιχισθεί στο μνημείο του Ουάσιγκτον. Ακολούθησαν νομοθετήματα και διατάγματα για δανεισμό αρχαιοτήτων στη Γαλλία και τη Σουηδία με μεγάλη επιφύλαξη και έντονες αντιδράσεις. Ο νόμος του 1899 (άρθρο 24) έδινε τη δυνατότητα δανεισμού αρχαιοτήτων σε ξένα μουσεία με τον όρο ότι είχαν κηρυχθεί «περιττά» από την «Αρχαιολογική Επιτροπή» (Πετράκος 1982, Στεφάνου 2011).

Το 1924, δύο χρόνια μετά την Μικρασιατική καταστροφή, ο Αμερικανός διπλωμάτης H. Morgenthau, που ήρθε στην Ελλάδα ως εκπρόσωπος της Κοινωνίας των Εθνών, διατύπωσε την πρόταση προς την Ελληνική Κυβέρνηση για δανεισμό του Ερμή του Πραξιτέλη από το Μουσείο της Αρχαίας Ολυμπίας σε αμερικάνικες πόλεις με περιοδεύουσα έκθεση. Με τις εισπράξεις από την Έκθεση η Ελλάδα θα μπορούσε να αποπληρώσει το προσφυγικό δάνειο που είχε λάβει. Η πρόταση προκάλεσε σφοδρές αντιδράσεις και απορρίφθηκε από την ελληνική πλευρά.

Ο νόμος 5351/1932 (ΦΕΚ 275/Α'/24.8.1932) απαγόρευε την εξαγωγή αρχαιολογικών ευρημάτων από τη χώρα «επ' ουδενί λόγω» (άρθρο 45). Παρά τούτο, το 1939 επί κυβερνήσεως Ι. Μεταξά δανείστηκαν στις ΗΠΑ πέντε γλυπτά (πρωτότυπες αρχαιότητες)

για την Παγκόσμια Εμπορική Έκθεση της Νέας Υόρκης τα οποία επιστράφηκαν μετά τη λήξη του Β' παγκοσμίου πολέμου το 1948 «με αναφερόμενες φθορές» (Σιμόπουλος 1999: 408).

Το 1963 τίθεται εκ νέου από τον Αμερικανό ΥΠΕΞ το αίτημα για δανεισμό του Ερμή του Πραξιτέλη προκειμένου να εκτεθεί στην εμπορική έκθεση της Νέας Υόρκης. Το Αρχαιολογικό Συμβούλιο που εξέτασε το αίτημα επικαλούμενο τον ν. 5351/1932 και τους κινδύνους από τη μεταφορά του γλυπτού μαζί με τον «διασυρμό και ευτελισμό» που θα υφίστατο από μια τέτοια ενέργεια, απέρριψε το αίτημα.

Η απαγόρευση εξαγωγής αρχαιοτήτων ίσχυε μέχρι το 1977 όταν ψηφίστηκε ο ν. 654/1977 (ΦΕΚ 214/Α'/5.8.1977). Τα δύο άρθρα του νόμου ορίζουν ότι ο Υπουργός Πολιτισμού και Επιστημών μπορούσε να εκδώσει απόφαση για «τη μεταφορά αρχαιοτήτων με σκοπό να εκτεθούν σε μουσειαία της αλλοδαπής» κατά παρέκκλιση του ν. 5351/1932 και μετά από γνωμοδότηση του Αρχαιολογικού Συμβουλίου (άρθρο 1). Ωστόσο, στο άρθρο 2 ορίζεται ότι ο Υπουργός είναι το αρμόδιο όργανο για την έκδοση απόφασης για τέτοια ζητήματα έχοντας την απλή γνώμη του Αρχαιολογικού Συμβουλίου. Η συγκεκριμένη τροποποίηση έγινε μετά από δύο επεισοδιακές αρνητικές γνωμοδοτήσεις του Αρχαιολογικού Συμβουλίου, μία εκ των οποίων αφορούσε δανεισμό για έκθεση στο Μητροπολιτικό Μουσείο της Νέας Υόρκης. Ο νέος νόμος προκάλεσε τις σφοδρές αντιδράσεις του Τύπου και της κοινής γνώμης που οδήγησαν σε οξεία πολιτική αντιπαράθεση (Σιμόπουλος 1999: 410). Ωστόσο, υπό το νέο νομοθετικό πλαίσιο – και με αρνητική γνωμοδότηση του Αρχαιολογικού Συμβουλίου – διοργανώθηκε για δύο χρόνια, 1979-1980, η πρώτη περιοδεύουσα έκθεση με θέμα «Η ελληνική τέχνη των νησιών του Αιγαίου» με αρχαιότητες από τα νησιά του Αιγαίου (Θήρα, Χίο, Κρήτη, Ρόδο, Σάμο κ.ά.), από την εποχή του χαλκού μέχρι την κλασική εποχή (5^{ος} αιώνας π.Χ.). Η έκθεση φιλοξενήθηκε διαδοχικά στο Μουσείο Λούβρο της Γαλλίας, στο Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης⁴², στο Ερμιτάζ και το Μουσείο Πούσκιν της Ρωσίας. Στόχος της πολιτικής ηγεσίας ήταν να δημιουργηθεί μέσω των πολιτιστικών σχέσεων με τις ισχυρές χώρες, ευνοϊκό κλίμα για τα εθνικά θέματα σε εκείνη την κρίσιμη ιστορική συγκυρία (Πετράκος 1982). Ωστόσο, σημειώθηκαν σφοδρές αντιδράσεις ενάντια στην κυβερνητική απόφαση δανεισμού αρχαιοτήτων διότι αποδείκνυε την ενδοτικότητα των Ελλήνων στους Αμερικανούς οι οποίοι έθεταν το διαρκές αίτημά τους για δανεισμό ελληνικών αρχαιοτήτων στα αμερικάνικα μουσειαία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η

⁴² Πβ. https://www.metmuseum.org/art/metpublications/Greek_Art_of_the_Aegean_Islands

πολιορκία του Μουσείου του Ηρακλείου Κρήτης από πολίτες ώστε να μην εξέλθουν οι μινωικές αρχαιότητες (Βουδούρη 2003).

Την επόμενη χρονιά, το 1980, έγινε δανεισμός μακεδονικών αρχαιοτήτων της Βεργίνας για έκθεση στις ΗΠΑ με θετική γνωμοδότηση του Αρχαιολογικού Συμβουλίου και τη σύμφωνη γνώμη του αρχαιολόγου ανασκαφέα Μανόλη Ανδρόνικου (Πετράκος 1982).

Ο ν. 3028/2002 «Για την προστασία των αρχαιοτήτων και της πολιτιστικής κληρονομιάς εν γένει» οριοθετεί τον δανεισμό και την ανταλλαγή μνημείων (άρθρο 25, παρ. 1), την εισαγωγή και εξαγωγή πολιτιστικών αγαθών (άρθρα 33-34), με σκοπό τη δυνατότητα πρόσβασης του κοινού, εγχώριου και παγκόσμιου, στην ελληνική πολιτιστική κληρονομιά (Σαραγά 2021β).

4.2. Τα οφέλη από την κινητικότητα των πολιτιστικών αγαθών

Ο δανεισμός αντικειμένων πολιτιστικής κληρονομιάς με σκοπό τη διοργάνωση εκθέσεων στην αλλοδαπή αποτελεί πλέον δόκιμη διεθνή πρακτική που ενισχύει την εξωστρεφή επικοινωνιακή πολιτική των μουσείων διαμορφώνοντας ένα νέο πλαίσιο στην επικοινωνιακή σχέση με το κοινό. Οι περιοδικές εκθέσεις εντάσσονται στους μορφωτικούς και πολιτιστικούς θεσμούς ως παράγοντες πολιτιστικής διπλωματίας και διακρατικής συνεργασίας, ενώ παράλληλα είναι πολυδιάστατες διοργανώσεις διότι συνδέονται άμεσα με θέματα θεσμικά, νομικά, οικονομικά και πολιτικά, όπως θα δούμε παρακάτω.

Οι αρχαιολογικοί νόμοι της πρόσφατης εικοσαετίας συνέβαλαν σημαντικά στην άρση των νομικών, διοικητικών και πρακτικών εμποδίων ώστε να επιτευχθεί η κινητικότητα των μουσειακών αντικειμένων και να γίνει επιτυχής διαχείριση του δανεισμού τους. Από την περικήλειστη νοοτροπία περασμένων εποχών η Ελλάδα πλέον ακολουθεί το διεθνές κλίμα κινητικότητας των πολιτιστικών αγαθών με το ταξίδι των αρχαιοτήτων ανά τον κόσμο ως «κοινή» πολιτιστική κληρονομιά της ανθρωπότητας πάνω στις οποίες βασίστηκε ο δυτικός πολιτισμός.

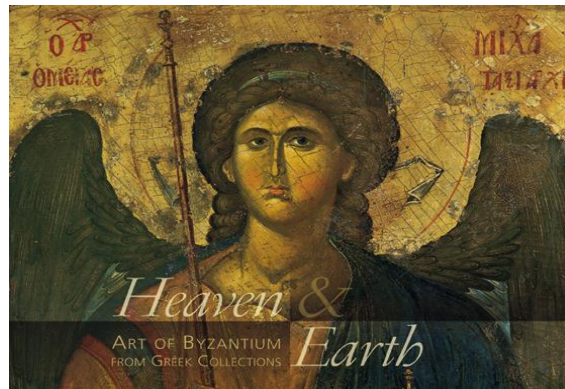
Μέχρι τώρα ο απολογισμός των περιοδικών εκθέσεων ελληνικών πολιτιστικών αγαθών που έχουν διοργανωθεί σε Δύση και Ανατολή είναι θετικός. Ειδικότερα, οι μεγάλες εκθέσεις στα αμερικάνικα μουσεία που χρειάστηκαν τον συντονισμό και την

πολυεπίπεδη συνεργασία πολλών φορέων και προσώπων στην Ελλάδα και τις ΗΠΑ, είχαν άριστο αποτέλεσμα.

Σε συνολική θεώρηση τα οφέλη που προκύπτουν από την πρακτική διοργάνωσης περιοδικών εκθέσεων, είναι πολλαπλά: εθνικά, πολιτιστικά, επικοινωνιακά, πολιτικά και οικονομικά. Ειδικότερα, παρέχεται η δυνατότητα σε διευρυμένο κοινό πολυπολιτισμικών κοινωνιών, όπως είναι της Βόρειας Αμερικής, να έχει πρόσβαση στα ελληνικά πολιτιστικά αγαθά, ενθαρρύνεται η προαγωγή της γνώσης και της έρευνας, η προώθηση της καταγραφής και τεκμηρίωσης των πολιτιστικών αντικειμένων, η ένταξή τους σε νέα θεματικά και αφηγηματικά «συμφραζόμενα», η συνεργασία μουσείων και πολιτιστικών φορέων και κατ' επέκταση η διμερής διακρατική πολιτιστική συνεργασία. Με την προβολή του ελληνικού πολιτισμού ενισχύεται η εθνική συνείδηση και οι ψυχικοί δεσμοί με την Ομογένεια που αναζητά και υποστηρίζει μεγάλες διοργανώσεις ελληνικού ενδιαφέροντος. Παράλληλα, ανακτάται η δημοφιλία της χώρας με άμεση επίδραση στην εξωτερική πολιτική, διότι οι περιοδικές εκθέσεις λειτουργούν ως μέσο πολιτιστικής διπλωματίας, ως δυνάμεις «ήπιας ισχύος» που τονώνουν το γόητρο της χώρας στο εξωτερικό. Πολλαπλασιαστικά οφέλη προκύπτουν στον πολιτιστικό τουρισμό και εν γένει στους τομείς της οικονομίας. Ιδιαίτερα τα πρόσφατα χρόνια κατά την περίοδο οικονομικής κρίσης που η εικόνα της Ελλάδας δεχόταν συνεχή πλήγματα, οι επιτυχείς διεθνείς περιοδικές εκθέσεις ανέδειξαν το άλλο «πρόσωπο» της χώρας στο παγκόσμιο γίγνεσθαι και έγιναν θετικό σημείο αναφοράς (Voudouri 2010, Hoogwaerts 2012, Λαζαρίδου 2021, Σαραγά 2021α).

4.3. Οι ελληνικές περιοδικές εκθέσεις στις ΗΠΑ (2013-2017)

Η υπογραφή του Μνημονίου Συνεργασίας με τις ΗΠΑ (2011) ενθάρρυνε και προώθησε τα επόμενα χρόνια τη διοργάνωση τριών μεγάλων περιοδικών εκθέσεις σε μουσεία και πολιτιστικούς χώρους των ΗΠΑ με δανεισμό αρχαιολογικών και βυζαντινών πολιτιστικών αγαθών από τα μουσεία της Ελλάδας.

4.3.1. Η περιοδική έκθεση «Ουρανός και Γη. Η Τέχνη του Βυζαντίου από τις Ελληνικές Συλλογές» (*Heaven and Earth. Art of Byzantium from Greek Collections*)

Διοργανώθηκε σε τρία μουσεία των ΗΠΑ από τον Οκτώβριο 2013 έως τον Μάιο 2015 χάρη στη συνεργασία της ΓΔΑΠΚ του ΥΠΠΟΠΑΙΘ και του Μουσείου Μπενάκη με την Εθνική Πινακοθήκη (National Gallery of Art) της Ουάσιγκτον και το Μουσείο J. Paul Getty στο Λος Άντζελες (Αλμπάνη&Τσάκαλος 2021).

Σκοπός της Έκθεσης ήταν να παρουσιαστεί η πλούσια κληρονομιά του Βυζαντίου και η εξέλιξη της τέχνης κατά τη βυζαντινή περίοδο, περίπου 1000 χρόνια, από την εποχή της ύστερης αρχαιότητας τον 4^ο αιώνα έως τον 15^ο αιώνα μ.Χ.

Τα εκθέματα που παρουσιάστηκαν προέρχονταν από το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο στην Αθήνα⁴³, το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, το Νομισματικό Μουσείο και το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού της Θεσσαλονίκης⁴⁴. Πρόκειται για περίπου 170 έργα βυζαντινής τέχνης, τα περισσότερα εκ των οποίων παρουσιάζονταν για πρώτη φορά

⁴³ Πβ. https://www.benaki.org/index.php?option=com_events&view=event&id=3787&lang=el και https://www.byzantinemuseum.gr/el/temporary_exhibitions/older/?nid=1743

⁴⁴ Πβ. <http://www.mbp.gr/el/exhibitions/%C2%ABheaven-earth-art-byzantium-greek-collections%C2%BB>

εκτός Ελλάδας: εικόνες, γλυπτά, ψηφιδωτά, σπαράγματα τοιχογραφιών, χειρόγραφα, κοσμήματα, έργα μεταλλοτεχνίας και κεντητικής, κεραμικά, γυάλινα αντικείμενα. Τα εκθέματα διαρθρώθηκαν σε πέντε θεματικές ενότητες για την καλύτερη παρουσίαση και κατανόησή τους από το κοινό.

Σε κάθε ένα από τα τρία μουσεία που φιλοξενήθηκε η Έκθεση συνοδεύτηκε από οργανωμένες ξεναγήσεις, διαλέξεις, σεμινάρια και συμπόσια, εκπαιδευτικά προγράμματα, συναυλίες, με σκοπό την κατανόηση και την εμπάθυνση στον βυζαντινό πολιτισμό, την προώθηση των βυζαντινών σπουδών και εν γένει την προβολή της Ελλάδας.

Στο πλαίσιο αυτής της συνεργασίας υπεγράφη το Πρωτόκολλο Συνεργασίας μεταξύ του ελληνικού Υπουργείου Πολιτισμού και της Εθνικής Πινακοθήκης στην Ουάσιγκτον (National Gallery of Art). Σύμφωνα με αυτό, η αμερικάνικη πλευρά ανέλαβε να καλύψει μεγάλο μέρος της δαπάνης για την πραγματοποίηση της Έκθεσης και πιο συγκεκριμένα: α) την ασφάλιση των εκθεμάτων (με την κρατική εγγύηση των Η.Π.Α), β) τη μεταφορά των εκθεμάτων από την Εθνική Πινακοθήκη της Ουάσιγκτον προς το Μουσείο J. Paul Getty στο Λος Άντζελες, γ) την εκπόνηση της μουσειολογικής μελέτης και την εκτέλεσή της, δ) την προβολή της Έκθεσης στις ΗΠΑ.

Με τη χορηγία του Οργανισμού Προγνωστικών Αγώνων Ποδοσφαίρου (ΟΠΑΠ ΑΕ) και την οικονομική συνδρομή του Ιδρύματος Α.Γ. Λεβέντη⁴⁵ η ελληνική πλευρά κάλυψε την έκδοση του δίτομου καταλόγου της Έκθεσης και το σύνολο των δαπανών ύψους 1 εκατ. ευρώ που απαιτούνταν για τη μεταφορά, συνοδεία, επιμέλεια και συντήρηση των αρχαιοτήτων από την Ελλάδα προς τις ΗΠΑ και την επιστροφή τους. Αξιοσημείωτη ήταν, επίσης, η οικονομική υποστήριξη του Ομοσπονδιακού Συμβουλίου Τεχνών και Ανθρωπιστικών Σπουδών των ΗΠΑ.

Οι τρεις σταθμοί της Έκθεσης:

α) η Εθνική Πινακοθήκη της Ουάσιγκτον από τις 6.10.2013 έως τις 2.3.2014 φιλοξένησε την Έκθεση, όπου για πρώτη φορά παρουσιάστηκε αυτό το αφιέρωμα στο Βυζάντιο και εν γένει σε πολιτισμό του Μεσαίωνα. Συγκέντρωσε το ενδιαφέρον 190.000 επισκεπτών.

---

⁴⁵ Πβ. <https://www.leventisfoundation.org/museums/heaven-and-earth-art-of-byzantium-from-greek-collections-national-gallery-of-art-washington-dc-and-the-j-paul-getty-museum-los-angeles>

Κατά τη διάρκεια της Έκθεσης διοργανώθηκαν οι εξής δράσεις με συνεργασία επιστημονικών φορέων και μελών της ακαδημαϊκής κοινότητας και μεγάλη συμμετοχή του κοινού⁴⁶:

- i) Συμπόσιο με τίτλο: «Visualizing Community: City and Village in Byzantine Greece», τις 15.11.2013, σε συνεργασία με το Dumbarton Oaks Research Library and Collection με τη συμμετοχή 500 ατόμων.
- ii) Διάλεξη με θέμα: «Gift and Gift Exchanges between Byzantium and Islam», τις 10.12.2013, με ακροατήριο 400 άτομα.
- iii) Διάλεξη με θέμα: «Witnessing Byzantium: The Greek Perspective», τις 16.1.2014, με ακροατήριο 200 άτομα.
- iv) Διάλεξη με θέμα: «Fair Greece, Sad Relic: How Did Byzantium Reform Classical Greek Art?», τις 27.2.2014, με ακροατήριο 180 άτομα.
- v) Συμπόσιο με θέμα «Ways of Seeing Byzantium», τις 28.2.2014, στο West Building Lecture Hall, με συμμετοχή 500 ατόμων. Παράλληλα διοργανώθηκε Private Study Day για 50 προσκεκλημένους επιστήμονες.
- vi) Παρουσίαση της Έκθεσης και ανοιχτή συζήτηση με τα μέλη της αντιπροσωπείας της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Ουάσιγκτον, από εκπροσώπους της Εθνικής Πινακοθήκης και του ελληνικού ΥΠΠΟΠΑΙΘ.
- vii) Εκπαιδευτικά Προγράμματα.
- viii) Οργανωμένες ξεναγήσεις στην Έκθεση (σύνολο: 1253).
- ix) Συναυλία βυζαντινής μουσικής, Cappella Romana, με ακροατήριο 417 άτομα.

β) Στο Μουσείο J. Paul Getty-Getty Villa στο Λος Άντζελες η Έκθεση φιλοξενήθηκε από τις 8.4 έως τις 25.8.2014⁴⁷, παράλληλα με πολλές εκδηλώσεις και δραστηριότητες, και έφτασε τις 130.000 χιλιάδες επισκέπτες, η δεύτερη πιο επιτυχημένη έκθεση στην ιστορία του Μουσείου παράλληλα με ρεκόρ επισκεψιμότητας στον διαδικτυακό του τόπο. Στη δια ζώσης επίσκεψη υπήρχε η δυνατότητα περιήγησης με εφαρμογή (application) για κινητές συσκευές⁴⁸.

Στο πλαίσιο της Έκθεσης διοργανώθηκαν οι εξής δράσεις:

⁴⁶ Πβ. <https://www.culturenow.gr/heaven-earth-oloklhrwthhke-h-petyxhmenh-poreia-ths-ektheshs-sthn-amerikh/>

⁴⁷ Πβ. https://www.getty.edu/art/exhibitions/art_of_byzantium/

⁴⁸ Πβ. <http://www.getty.edu/mobile/gettyguide/byzantium/index.html>

Διαλέξεις από εκπροσώπους του ΥΠΠΟΠΑΙΘ, του Μουσείου Μπενάκη και Αμερικανούς καθηγητές:

- i) Διάλεξη «Tales of Byzantium from Greece», τις 9.4.2014.
- ii) Διάλεξη «Collecting and Displaying Byzantine Art in the Medieval, Renaissance, and Modern Periods», την 1.5.2014.
- iii) Διάλεξη «Between East and West: Artistic Crossroads in the Medieval Mediterranean», στο Getty Center, Justine Andrews, τις 30.4.2014.
- iv) Διάλεξη «Cities and Castles of the Byzantine Peloponnese: The Evidence of the Fortifications», τις 19.5.2014, στο Πανεπιστήμιο UCLA.

Επίσης, διοργανώθηκε συμπόσιο με θέμα: «Heaven and Earth: Perspectives on Greece's Byzantium», τις 1-3 Μαΐου 2014, μια συνεργασία του Μουσείου Getty και του Πανεπιστημιακού UCLA's Center for Medieval and Renaissance Studies, που έλαβε χώρα στο The Huffington Center του ελληνικού καθεδρικού ναού της Αγίας Σοφίας, με συμμετοχή περίπου 500 ατόμων.

Εξίσου διοργανώθηκαν πλήθος σεμιναρίων και εκδηλώσεων, ως εξής:

- i) Σεμινάριο «Reflecting the Divine: A Cross-Cultural Look at Greece and China», τις 26.4 και 3.5.2014
- ii) Σεμινάριο «The Art of Byzantium: Origins and Influence», τις 10 και 18.5.2014
- iii) Καλλιτεχνική εκδήλωση «Byzantium in Art and Music», τις 31.5.2014, με ομιλίες, ξεναγήσεις και μουσικές παραστάσεις από καλλιτέχνες της LA Opera
- iv) Διήμερο εργαστήριο βυζαντινής γαστρονομίας, τις 9 και 14.6.2014
- v) Συναυλίες βυζαντινής μουσικής, Cappella Romana, τις 17 και 18.5.2014
- vi) Εργαστήριο ζωγραφικής εικόνων, τις 9.4 και 14.6.2014.

Στο πλαίσιο της Έκθεσης στο Getty και κατ' εφαρμογή του Μνημονίου Συνεργασίας Ελλάδας-ΗΠΑ (2011) για τον επαναπατρισμό κλαπέντων ελληνικών πολιτιστικών έργων, η ΓΔΑΠΚ και η Διεύθυνση Τεκμηρίωσης Πολιτιστικών Αγαθών του ΥΠΠΟΑ, έκαναν τις ανάλογες ενέργειες και κατάφεραν ώστε το Μουσείο Getty να επιστρέψει στο Ελληνικό Δημόσιο ένα σημαντικό βυζαντινό εικονογραφημένο χειρόγραφο που είχε κλαπεί από την Ιερά Μονή Διονυσίου του Αγίου Όρους τη δεκαετία του 1960⁴⁹.

⁴⁹ Πβ. https://www.byzantinemuseum.gr/el/museum_news/press_releases/?nid=1881

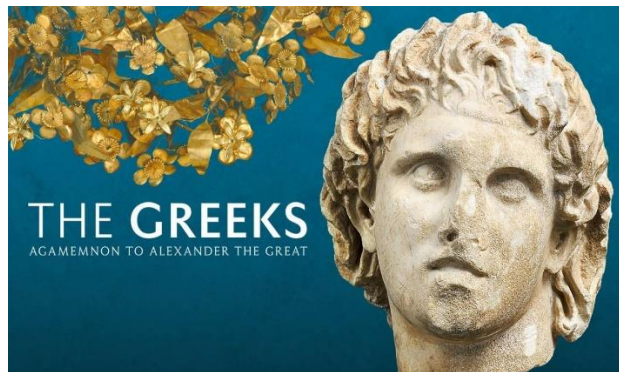
γ) Στο Art Institute του Σικάγο παρουσιάστηκε από τις 26.9.2014 έως τις 0.5.2015⁵⁰ μια μικρότερη συλλογή από το σύνολο της Έκθεσης λόγω των περιορισμών του χώρου. Ωστόσο, η Έκθεση διατήρησε τη θεματική συνοχή της με μεγάλη απήχηση στο αμερικάνικο κοινό και την ελληνική Ομογένεια φτάνοντας τους 292.000 επισκέπτες και παράταση της διάρκειάς της.

Κατά τη διάρκεια της Έκθεσης διοργανώθηκαν πολλές εκδηλώσεις από εκπροσώπους του ΥΠΠΟ, του Μουσείου Μπενάκη και Αμερικανών καθηγητών και ανθρώπων της Τέχνης:

- i) Διάλεξη «Tales of Byzantium from Greece», 27.9.2014, στο Fullerton Hall, με ακροατήριο 370 άτομα.
- ii) Διάλεξη «Icons and Iconoclasm», τις 15.10.2014, στο Fullerton Hall, με συμμετοχή 350 άτομα και τις 28.1.2015 με 300 άτομα.
- iii) Διάλεξη «Maniera Greca in the West, Maniera Latina in the Byzantine East: Piety, Politics, and Painting in the Thirteenth to Fifteenth Centuries», τις 23.10.2014, με ακροατήριο 200 άτομα.
- iv) Διάλεξη «The Amusement of power and the Power of Amusement in Byzantium», τις 5.2.2015, στο Fullerton Hall, με ακροατήριο 150 άτομα.
- v) Επιστημονικό συμπόσιο με θέμα «A final Look at Heaven and Earth: Art of Byzantium from Greek Collections» με τη συμμετοχή βυζαντινολόγων, Ελλήνων και Αμερικανών, τις 2.5.2015, με 60 συμμετέχοντες.
- vi) Εκπαιδευτικά προγράμματα.
- vii) Συναυλία με τίτλο «Fall of Constantinople», Cappella Romana, με ακροατήριο 190 άτομα.

Η Έκθεση συνοδεύεται από δίτομη έκδοση στα αγγλικά που περιλάμβανε πλούσια εικονογραφημένο κατάλογο και έναν τόμο αφιέρωμα στις βυζαντινές πόλεις της Ελλάδας. Για αυτήν την έκδοση που σχεδιάστηκε και τυπώθηκε στην Ελλάδα, συμμετείχαν 114 κορυφαίοι βυζαντινολόγοι, Έλληνες και ξένοι, με αποτέλεσμα ένα έργο άρτιου περιεχομένου και υψηλής αισθητικής που βρήκε θερμή ανταπόκριση από το κοινό.

⁵⁰ Πβ. <https://www.nga.gov/exhibitions/2013/heaven-and-earth.html>

4.3.2. Η περιοδική έκθεση «Οι Έλληνες: Από τον Αγαμέμνονα στον Μέγα Αλέξανδρο - *The Greeks. From Agamemnon to Alexander the Great*»

Διοργανώθηκε σε τέσσερα μουσεία της Βόρειας Αμερικής, στον Καναδά και τις ΗΠΑ από τον Δεκέμβριο 2014 έως τον Σεπτέμβριο 2016, χάρη στη συνεργασία του ΥΠΠΟ με τα ανωτέρω μουσεία.

Με θεματικό άξονα τους Έλληνες, παρουσιάστηκαν κορυφαίες προσωπικότητες της ελληνικής ιστορίας και μυθολογίας με βάση ανασκαφικά δεδομένα και ιστορικά στοιχεία από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι την ελληνιστική περίοδο (από το 6000 π.Χ. μέχρι τον 2^ο αιώνα π.Χ.). Μέσα από τα εκθέματα αποκαλύπτονταν προσωπικότητες όπως ο Αγαμέμνων, ο Όμηρος, ο Αισχύλος, ο Πλάτων, ο Αριστοτέλης, ο Δημοσθένης, ο Περικλής, ο Λεωνίδας, ο Φίλιππος Β΄ και ο Μ. Αλέξανδρος αλλά και απλοί άνθρωποι, όπως ιερείς, πολεμιστές, αθλητές, κούροι και κόρες, πολίτες στη δημοκρατική Αθήνα, εκθέματα που καταδεικνύουν τις απαρχές της δημοκρατίας, της τέχνης και του δυτικού πολιτισμού. Η Έκθεση διαρθρωνόταν σε 10 θεματικές ενότητες για την καλύτερη νοηματική απόδοση και την κατανόηση του κοινού.

Ειδικότερα, παρουσιάστηκαν 562 αριστουργήματα της αρχαίας ελληνικής γλυπτικής, ζωγραφικής και κοσμηματοτεχνίας που προέρχονταν από 22 ελληνικά μουσεία: Εθνικό Αρχαιολογικό, Νομισματικό, Επιγραφικό, Μουσείο Ακρόπολης, Αρχαιολογικά Μουσεία Θεσσαλονίκης και Ηρακλείου και άλλες συλλογές. Τα περισσότερα εκθέματα παρουσιάζονται για πρώτη φορά στα μουσεία των ΗΠΑ.

Η Έκθεση σχεδιάστηκε από τη ΓΔΑΠΚ και τη Διεύθυνση Μουσείων του ΥΠΠΟΠΑΙΘ σε συνεργασία με τέσσερα μουσεία της Βόρειας Αμερικής: το Field Museum και το

National Hellenic Museum του Σικάγο των ΗΠΑ, και στον Καναδά με το Μουσείο Ιστορίας στην Οτάβα και το Μουσείο Αρχαιολογίας στο Μόντρεαλ (Μπαλάσκα 2021).

Οι σταθμοί της Έκθεσης στις ΗΠΑ ήταν οι εξής:

- α) στο Field Museum στο Σικάγο, τις 24.11.2015 έως τις 10.4.2016,
- β) στο National Geographic Museum στην Ουάσιγκτον από τις 26.5.2016 έως τις 9.10.2016. Το Μουσείο αυτό διέθεσε για πρώτη φορά τους δύο εκθεσιακούς του χώρους (1200 τ.μ.) σε μία μόνο Έκθεση, με μεγάλη απήχηση στο κοινό και προσέλευση κατά την τελετή των εγκαινίων 500 άτομα.

Η Έκθεση πλαισιωνόταν από πλούσιο οπτικοακουστικό υλικό και επιμέρους βίντεο παραγωγής της National Geographic Society. Η ίδια παραγωγή δημιούργησε το τρίωρο ντοκυμανταίρ με τίτλο «The Greeks. Cavemen to Kings» που προβλήθηκε στο τηλεοπτικό δίκτυο PBS.

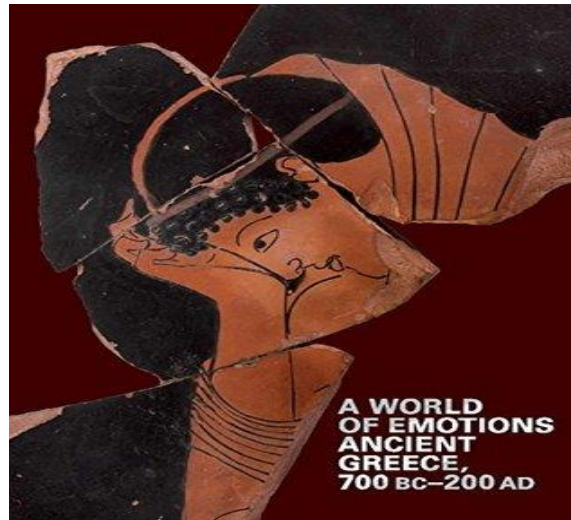
Για την υποστήριξη της Έκθεσης δημιουργήθηκε ομώνυμη ειδική εφαρμογή για κινητά, η οποία ήταν διαθέσιμη στους χρήστες λογισμικού iPhone και Android.

Όλα τα έξοδα, από τον μουσειολογικό σχεδιασμό μέχρι την ασφάλιση μετακίνησης, τις εκδηλώσεις και τα διαδραστικά τεχνολογικά μέσα, καλύφθηκαν από τα αμερικάνικα μουσεία. Η ελληνική πλευρά ανέλαβε οικονομικά τη συγγραφή και έκδοση του δίτομου συνοδευτικού καταλόγου που αφορούσε τα εκθέματα και συναφή επιστημονικά δοκίμια.

Χορηγοί της Έκθεσης ήταν από την ελληνική Ομογένεια, ο George Stamas ως βασικός χορηγός, ο John Calamos ως πρόεδρος του National Hellenic Museum του Σικάγο, καθώς και τα μέλη του «The Greeks Odysseus Circle» με σημαντικό ρόλο στην πραγματοποίηση αυτής της επιβλητικής Έκθεσης⁵¹.

---

⁵¹ Πβ. <https://www.nationalhellenicsociety.org/nhs-news/the-national-hellenic-society-pbs-and-national-geographic-studios-join-forces-to-bring-greek-presence-in-the-museum-world-and-on-television>

4.3.3. Η περιοδική έκθεση «Ένας κόσμος συναισθημάτων: Αρχαία Ελλάδα, 700 π.Χ. - 200 μ.Χ. – A World of Emotions: Ancient Greece, 700 BC – 200 AD»

Διοργανώθηκε στο Πολιτιστικό Κέντρο του Ιδρύματος Ωνάση στη Νέα Υόρκη από τις 9.3 έως 24.6.2017, παρουσιάζοντας μια πρωτότυπη θεματική για το άγνωστο θέμα των συναισθημάτων στην αρχαία Ελλάδα. Περισσότερα από 130 εκθέματα ταξίδεψαν από τα σπουδαιότερα μουσεία του κόσμου, εκ των οποίων 20 ελληνικά, από το Μουσείο Ακρόπολης, το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, αλλά και από το Μουσείο του Λούβρου, το Βρετανικό Μουσείο και τα Μουσεία Βατικανού. Ειδικότερα, περιλαμβάνονταν έργα αγγειογραφίας, γλυπτά, θεατρικές μάσκες, φυλαχτά, νομίσματα, αναθήματα που χρονολογούνται από τις αρχές του 7^{ου} αιώνα π.Χ. έως το τέλος του 2^{ου} αιώνα μ.Χ. Τα περισσότερα εκθέματα ταξίδεψαν για πρώτη φορά στις ΗΠΑ.

Παρουσιάστηκαν οι αντιλήψεις των ανθρώπων όσον αφορά τα συναισθήματα, αγάπη, έρωτας, πόθος, μίσος, θλίψη, οργή, μέσω της απεικόνισής τους στην τέχνη, με σκοπό να γίνει πιο κατανοητή η αρχαία ελληνική τέχνη, λογοτεχνία, ιστορία, πολιτική, κοινωνία και θρησκεία και ο ρόλος των ανθρώπινων συναισθημάτων σε όλες τις εκφάνσεις του βίου⁵². Η Έκθεση διαρθρωνόταν σε πέντε (5) ενότητες και επιμέρους υποενότητες προκειμένου για την καλύτερη νοηματική απόδοση των εκθεμάτων και την εύληπτη κατανόηση από το κοινό.

Επίσης, περιλαμβάνονταν 11 βίντεο σε επιλεγμένα εκθέματα που αφηγούνταν με εικόνα και σύντομο κείμενο τους δραματικούς μύθους όπως απεικονίζονταν στις παραστάσεις

⁵² Πβ. <https://www.nytimes.com/2017/03/23/arts/design/review-a-world-of-emotions-in-greek-art-umasks-the-stony-faces.html>

των αγγείων βοηθώντας στην εξοικείωση και κατανόηση του αφηγήματος από τον επισκέπτη.

Στο πλαίσιο της Έκθεσης διοργανώθηκαν οι εξής δραστηριότητες:

α) ξεναγήσεις, εκδηλώσεις και περιπατητικές συνομιλίες «Let's Walk» (Ας Περπατήσουμε) στις οποίες εκλεκτοί καλεσμένοι συμμετείχαν σε συζητήσεις εμπνευσμένες από τα εκθέματα.

β) κονσέρτο βυζαντινών ύμνων για τη Μεγάλη Εβδομάδα από το Axion Estin Foundation, τις 3.4.2017, στον χώρο του Ιδρύματος Ωνάση.

Ο αμερικάνικος Τύπος υποδέχτηκε θετικά την Έκθεση και η προσέλευση του κοινού έφτασε περίπου τα 3.200 άτομα την ημέρα. Παράλληλα, εκδόθηκε ένας πλήρης εικονογραφημένος κατάλογος με κείμενα σπουδαίων μελετητών από την Ευρώπη και τις ΗΠΑ (Κοσμετάτου 2021).

4.4. Σχεδιασμός για το μέλλον

Κατά την πρόσφατη επίσκεψη κλιμακίου του ΥΠΠΟΑ στις ΗΠΑ, τον Φεβρουάριο 2022, η Υπουργός ανακοίνωσε στους Αμερικανούς αξιωματούχους με τους οποίους συναντήθηκε, την πρόθεση του ΥΠΠΟΑ να διοργανώσει σε μουσεία πόλεων των ΗΠΑ όπου δεν έχει ποτέ προβληθεί ο ελληνικός πολιτισμός, αρχαιολογική περιοδική έκθεση με θέμα «Δημοκρατία», με θερμή ανταπόκριση από την αμερικάνικη πλευρά⁵³.

---

⁵³ Πβ. <https://www.culture.gov.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=4116>

Συμπεράσματα

Η παρούσα εργασία επιχείρησε να διερευνήσει την πολιτιστική πολιτική των ΗΠΑ στο εξωτερικό και τις ελληνοαμερικάνικες σχέσεις στον τομέα των μορφωτικών και πολιτιστικών θεμάτων με έμφαση στην πολιτιστική κληρονομιά της Ελλάδας.

Τα συμπεράσματα της παρούσας μελέτης μπορούν να συνοψιστούν στα εξής:

α) Οι ΗΠΑ σε πολλές περιπτώσεις αντιμετώπισαν τον πολιτισμό εργαλειακά, με σκοπό την επικοινωνία των ιδεών και τη μετάδοση των πολιτιστικών τους αξιών επηρεάζοντας ηγεσίες και κοινωνίες που αποτελούσαν στόχο ενδιαφέροντός τους. Γι' αυτόν τον λόγο, η πολιτιστική διπλωματία κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου αποτελούσε μέρος της δημόσιας διπλωματίας των ΗΠΑ. Μετά την πτώση των ανατολικών καθεστώτων οι πολιτιστικές δράσεις περιορίστηκαν και αφορούσαν κυρίως την επιστήμη, την έρευνα, τα γράμματα και τις τέχνες.

β) Η πολιτιστική διπλωματία των ΗΠΑ ασκούνταν από αμερικάνικους ιδιωτικούς φορείς, ιδρύματα, πανεπιστήμια και ιδιώτες, σε μια ιδιότυπη συνεργασία με την αμερικάνικη κυβέρνηση για την ίδρυση και χρηματοδότηση φορέων και προσώπων στις χώρες επιρροής. Σήμερα δραστηριοποιούνται ορισμένοι ιδιωτικοί φορείς για τη χρηματοδότηση μορφωτικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων, ενώ όσον αφορά την Ελλάδα αξιοσημείωτος ο ρόλος της Ομογένειας σε συγκεκριμένες δράσεις. Το επίσημο κράτος, το State Department, υλοποιεί συγκεκριμένα προγράμματα στον πολιτιστικό, μορφωτικό και καλλιτεχνικό τομέα.

γ) Η Ελλάδα αποτελεί σταθερά πόλο ενδιαφέροντος της πολιτιστικής πολιτικής των ΗΠΑ από το τέλος του 19^{ου} αιώνα με την ίδρυση της ΑΣΚΣΑ και την ανάληψη αρχαιολογικών ανασκαφών οι οποίες εξελίσσονται μέχρι σήμερα υπό την εποπτεία και συνεργασία της ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης και των Ελλήνων αρχαιολόγων. Οι αμερικάνικες δράσεις στον μορφωτικό και πολιτιστικό τομέα συνεχίστηκαν αυξητικά κατά τον 20^ο αιώνα με την ίδρυση και χρηματοδότηση φορέων και προσώπων και την υλοποίηση εκπαιδευτικών και πολιτιστικών προγραμμάτων τα περισσότερα από τα οποία βρίσκονται σε ισχύ μέχρι σήμερα.

ε) Λόγω της ιστορικής σχέσης των δύο χωρών έχουν αναπτυχθεί ισχυροί πολιτιστικοί δεσμοί που επισφραγίστηκαν με το Μνημόνιο Συνεργασίας το 2011 για την προστασία της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς και τη στενή συνεργασία για την προβολή και αξιοποίησή της. Η ελληνική Δημόσια Διοίκηση εργάστηκε με επιμέλεια και αποτελεσματικότητα για την επίτευξη αυτής της συμφωνίας καθώς και τις διαδοχικές ανανεώσεις του.

στ) Την περίοδο που ακολούθησε το Μνημόνιο Συνεργασίας, σε μια δυσχερή συγκυρία για την Ελλάδα, η Δημόσια Διοίκηση στο ΥΠΠΟΑ διοργάνωσε τρεις μεγάλες αρχαιολογικές περιοδικές εκθέσεις στα αμερικάνικα μουσεία, σε συνεργασία με τη Διεύθυνση Μορφωτικών και Πολιτιστικών Υποθέσεων του ΥΠΕΞ και τις Διπλωματικές Αρχές της Ελλάδας στις ΗΠΑ. Η επιτυχία αυτών των διοργανώσεων συνετέλεσε στη θετική προβολή της χώρας μας και του πολιτιστικού της πλούτου αποδεικνύοντας την «ήπια ισχύ» που ασκεί ο πολιτισμός.

ζ) Η δυναμική του πολιτισμού έχει πλέον αναγνωριστεί διεθνώς ως σημαντικός παράγοντας στις διακρατικές σχέσεις και αποτελεί άξονα στρατηγικού σχεδιασμού στην εξωτερική πολιτική ενός κράτους με απώτερο σκοπό την οικονομική ανάπτυξη και εν γένει την ευημερία. Η Δημόσια Διοίκηση οφείλει να συνεχίσει τις εξωστρεφείς πολιτιστικές δράσεις οι οποίες καλλιεργούν τους πνευματικούς και πολιτιστικούς δεσμούς με τις άλλες χώρες. Οι καλές πρακτικές που διαμορφώθηκαν αποτελούν σημαντική βάση για περαιτέρω πρωτοβουλίες.

η) Με τη συμπλήρωση και τον εορτασμό 201 ετών φιλίας και συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας και ΗΠΑ επιβεβαιώθηκε το καλό κλίμα στις σχέσεις και η ευδόκιμη συνεργασία των αρχαιολόγων, των ειδικών επιστημόνων, της Δημόσιας Διοίκησης και της πολιτικής ηγεσίας, και από τις δύο πλευρές, ακολουθώντας τον κοινό σκοπό που είναι η ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ελλάδας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(Σε όλες τις διαδικτυακές πηγές η τελική πρόσβαση έγινε τις 16.5.2022)

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Προεδρικό Διάταγμα 30.12.1927, «Περί τρόπου εκτελέσεως αρχαιολογικών ανασκαφών», ΦΕΚ 6/Α/21.1.1928

Νόμος 5351/1932 «Περί αρχαιοτήτων», ΦΕΚ 275/Α/24.8.1932

Νόμος 654/1977 «Περί τροποποιήσεως των "Περί αρχαιοτήτων και Αρχαιολογικού Συμβουλίου" κειμένων διατάξεων"», ΦΕΚ 214/Α/5.8.1977

Νόμος 3028/2002 «Για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς», ΦΕΚ Α-153/28-6-2002

Νόμος 4761/2020 «Αναδιοργάνωση του Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων και μετονομασία του σε Οργανισμό Διαχείρισης και Ανάπτυξης Πολιτιστικών Πόρων, προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς στο εξωτερικό, ρυθμίσεις για το Ιστορικό Μουσείο Κρήτης και το μουσείο «Φοίβος Ανωγειανάκης» και άλλες διατάξεις, ΦΕΚ 248/Α/13-12-2020

Προεδρικό Διάταγμα 4/2018 «Οργανισμός Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού», ΦΕΚ 7/Α/22-1-2018

Εγκύκλιος ΥΠΠΟΑ τις 6.9.2018 «Όροι, προϋποθέσεις και διαδικασία για την αδειοδότηση συστηματικών αρχαιολογικών ερευνών στην Ελλάδα»

Νόμος 1103/1980 «Περί κυρώσεως της εις Παρισίους την 17ην Νοεμβρίου 1970 υπογραφείσης Διεθνούς Συμβάσεως αφορώσης εις τα ληπτέα μέτρα διά την απαγόρευσιν και παρεμπόδισιν της παρανόμου εισαγωγής, εξαγωγής και μεταβιβάσεως της κυριότητος των πολιτιστικών αγαθών», ΦΕΚ 297/Α/29-12-1980

Οδηγία 93/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 15ης Μαρτίου 1993 σχετικά με την επιστροφή πολιτιστικών αγαθών που έχουν παράνομα απομακρυνθεί από το έδαφος κράτους μέλους. Διαθέσιμο στον ιστότοπο:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=celex:31993L0007>

Οδηγία 2014/60/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 15ης Μαΐου 2014 σχετικά με την επιστροφή πολιτιστικών αγαθών που έχουν απομακρυνθεί παράνομα από το έδαφος κράτους μέλους και την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1024/2012 (αναδιατύπωση)

Διαθέσιμο στον ιστότοπο:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A02014L0060-20140528>

Μνημόνιο Συνεργασίας μεταξύ της Κυβέρνησης της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Κυβέρνησης των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής σχετικά με την επιβολή εισαγωγικών περιορισμών σε κατηγορίες αρχαιολογικού και βυζαντινού εκκλησιαστικού εθνολογικού υλικού μέχρι και τον 15^ο αι. μ.Χ. της Ελληνικής Δημοκρατίας 2011. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: <https://eca.state.gov/files/bureau/gr2011mougr.pdf>

Νόμος 4026/2011 Κύρωση του Μνημονίου Συνεργασίας μεταξύ της Κυβέρνησης της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Κυβέρνησης των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής σχετικά με την επιβολή εισαγωγικών περιορισμών σε κατηγορίες αρχαιολογικού και βυζαντινού εκκλησιαστικού εθνολογικού υλικού μέχρι και το 15ο αιώνα μ.Χ. της Ελληνικής Δημοκρατίας, ΦΕΚ 231/Α /3.11.2011

Αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κύρωση του Μνημονίου Συνεργασίας μεταξύ της Κυβέρνησης της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Κυβέρνησης των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής σχετικά με την επιβολή εισαγωγικών περιορισμών σε κατηγορίες αρχαιολογικού και βυζαντινού εκκλησιαστικού εθνολογικού υλικού μέχρι και το 15ο αιώνα μ.Χ. της Ελληνικής Δημοκρατίας», 3.11.2011

Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κύρωση της διά ανταλλαγής ρηματικών διακοινώσεων συμφωνίας περί παρατάσεως του Μνημονίου Συνεργασίας μεταξύ της Κυβέρνησης της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Κυβέρνησης των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής σχετικά με την επιβολή εισαγωγικών περιορισμών σε κατηγορίες αρχαιολογικού και βυζαντινού εκκλησιαστικού εθνολογικού υλικού μέχρι και τον 15ο αιώνα μ.Χ. της Ελληνικής Δημοκρατίας», Αθήνα 3.10.2019.

Διαθέσιμο στον ιστότοπο:

<https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/k-ameriki-eis-synolo.pdf>

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλμπάνη, Τ. & Τσάκαλος, Α. (2021). Οι εκθέσεις για τον βυζαντινό πολιτισμό στο διεθνές περιβάλλον 2000-2017: τομές ή συνέχειες. Στο Λαζαρίδου, Α. & Σαραγά, Ν. (επιμ.), *Αρχαιολογικές Περιοδικές Εκθέσεις – Ο ρόλος τους, καλές πρακτικές και η αθέατη πλευρά τους, Πρακτικά διημερίδας 18-19 Οκτωβρίου 2017, Μουσείο Ακρόπολης* (σσ. 73-87). Αθήνα: ΥΠΠΟΑ

Amanrdu, P. (1992). Ανασκαφές στους Δελφούς και κορινθιακές σταφίδες: ιστορία μιας διαπραγμάτευσης. Στο *La redécouverte de Delphes* (σσ. 77 – 128). Αθήνα-Δελφοί: Ecole française d' Athènes – Εφορεία Αρχαιοτήτων Δελφών.

Βαμβακάς, Β. & Γαζή, Α. (2017). *Οι αμερικάνικες σειρές στην ελληνική τηλεόραση*, Αθήνα: εκδόσεις Παπαζήση.

Βασιλειάδης, Ν. & Μπουτσιούκη, Σ. (2015), Πολιτιστική Διπλωματία – Ελληνικές και Διεθνείς διαστάσεις. Εκδόσεις Κάλλιπος
<https://repository.kallipos.gr/handle/11419/4424>

Βαφειάδης, Τ. (2020). *Ιστορίες από τη μουσική πλευρά της ζωής*. Αθήνα: εκδόσεις Ζήτη.

Βουδούρη, Δ., (2003). *Κράτος και Μουσεία: Το θεσμικό πλαίσιο των αρχαιολογικών μουσείων*. Αθήνα: εκδόσεις Σάκκουλας

Γαλιατσάτου, Π. (2021). Ξένες αρχαιολογικές Σχολές στην Ελλάδα: Η διπλωματία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Στο Κιζλάρη, Δ. & Σιεχατέ, Μ. (επιμ.), *Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία – Σύγχρονες Προσεγγίσεις-Μελλοντικές Προκλήσεις* (σσ. 199-214). Θεσσαλονίκη: εκδόσεις Επίκεντρο

Γούντραφ, Π. (2005). *Πρώτη Δημοκρατία- Η πρόκληση μιας αρχαίας ιδέας*. Μετάφραση: Σίνου, Χ. Αθήνα: εκδόσεις Εκκρεμές

Camp, J. (2013). *Η Αρχαία Αγορά της Αθήνας – Οδηγός στον Αρχαιολογικό χώρο*. Μετάφραση: Κλεώπα, Μ. Αθήνα: εκδόσεις ΜΙΕΤ

Ενεπεκίδου, Α. (επιμ.) (2008). *Έδοξεν τη βουλή και τω δήμωι – Η Αθηναϊκή δημοκρατία μιλάει με τις επιγραφές της*. Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων.

Ζενέτου, Α. (2015). Εκπαίδευση, Πολιτισμός και Διπλωματία. Στο Αντωνιάδου, Σ. & Μαυραγάνη Ε.& Πούλιος Ι., *Πολιτισμός και προοπτική – Η σημασία της στρατηγικής σε τέσσερις τομείς του Πολιτισμού* (σσ. 62-67). Αθήνα: εκδόσεις Καστανιώτη

Κόρκα, Ε. (2021). Η συμβολή των διεθνών εκθέσεων στην ανάκτηση παρανόμως διακινηθέντων πολιτιστικών αγαθών. Στο Λαζαρίδου, Α. & Σαραγά, Ν., *Αρχαιολογικές Περιοδικές Εκθέσεις – Ο ρόλος τους, καλές πρακτικές και η αθέατη πλευρά τους, Πρακτικά διημερίδας 18-19 Οκτωβρίου 2017, Μουσείο Ακρόπολης* (σσ. 25-31). Αθήνα: ΥΠΠΟΑ

Κοσμετάτου, Α. (2021). Αρχαιολογικές εκθέσεις στο Ωνάσειο Πολιτιστικό Κέντρο Νέας Υόρκης 2000-2017: διάλογος ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν. Στο Λαζαρίδου, Α. & Σαραγά, Ν., *Αρχαιολογικές Περιοδικές Εκθέσεις – Ο ρόλος τους, καλές πρακτικές και η αθέατη πλευρά τους, Πρακτικά διημερίδας 18-19 Οκτωβρίου 2017, Μουσείο Ακρόπολης* (σσ. 173-185). Αθήνα: ΥΠΠΟΑ

Λαζαρίδου, Α. (2021). Μουσείο και πεδίο: διαφορετικές προσεγγίσεις στις αρχαιολογικές περιοδικές εκθέσεις. Στο Λαζαρίδου, Α. & Σαραγά, Ν., *Αρχαιολογικές Περιοδικές Εκθέσεις – Ο ρόλος τους, καλές πρακτικές και η αθέατη πλευρά τους, Πρακτικά διημερίδας 18-19 Οκτωβρίου 2017, Μουσείο Ακρόπολης* (σσ. 349-353), Αθήνα: ΥΠΠΟΑ

Λιαλιούτη, Ζ. (2011-2012). Όψεις του πολιτισμικού αντιαμερικανισμού στη μεταπολεμική περίοδο. Το ευρωπαϊκό πλαίσιο και η ελληνική περίπτωση. Στο *Επιστήμη & Κοινωνία*, 28, 141-165.

Λιαλιούτη, Ζ. (2016). *Ο αντιαμερικανισμός στην Ελλάδα 1947-1989*. Αθήνα: εκδόσεις Ασίνη.

Λιαλιούτη, Ζ. (2019). *Ο άλλος ψυχρός πόλεμος – Η αμερικάνικη πολιτιστική διπλωματία στην Ελλάδα (1953-1973)*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Μπαλάσκα, Α. (2021). Ανάπτυξη πολιτιστικών έργων διακρατικής συνεργασίας. Στο Λαζαρίδου, Α. & Σαραγά, Ν., *Αρχαιολογικές Περιοδικές Εκθέσεις – Ο ρόλος τους, καλές πρακτικές και η αθέατη πλευρά τους*, Πρακτικά διημερίδας 18-19 Οκτωβρίου 2017, Μουσείο Ακρόπολης (σσ. 89-100). Αθήνα: ΥΠΠΟΑ

Νικολέντζος, Κ. (2003). *Όψεις της διαχείρισης της αρχαιολογικής πολιτικής. Οι σχέσεις του ΥΠΠΟ με τις Ξένες Αρχαιολογικές Σχολές και την εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία*. Αθήνα: Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης

Nye, J. (2005). *Ήπια Ισχύς: το μέσο της επιτυχίας στην παγκόσμια πολιτική*. Μετάφραση: Μπαρτζινόπουλος, Ε. Αθήνα: εκδόσεις Παπαζήση

Πετράκος, Β. (1982). *Δοκίμιο για την αρχαιολογική νομοθεσία*. Αθήνα: Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων

Πετράκος, Β. (1987). *Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία – Η ιστορία των 150 χρόνων της (1837-1987)*. Αθήνα: Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία

Σαραγά, Ν. (2021α). Περιοδικές εκθέσεις – διαφορετικές αναγνώσεις: δυναμική και προοπτικές. Στο Λαζαρίδου, Α. & Σαραγά, Ν., *Αρχαιολογικές Περιοδικές Εκθέσεις – Ο ρόλος τους, καλές πρακτικές και η αθέατη πλευρά τους*, Πρακτικά διημερίδας 18-19 Οκτωβρίου 2017, Μουσείο Ακρόπολης (σσ. 33-50). Αθήνα: ΥΠΠΟΑ

Σαραγά, Ν. (2021β). Οι περιοδικές εκθέσεις και η δυναμική τους στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής και διπλωματίας. Στο Κιζλάρη, Δ. & Σιεχατέ Μ. (επιμ.), *Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία – Σύγχρονες Προσεγγίσεις-Μελλοντικές Προκλήσεις* (σσ. 179-198). Θεσσαλονίκη: εκδόσεις Επίκεντρο

Σιμόπουλος, Κ. (1990). *Η λεηλασία και καταστροφή των ελληνικών αρχαιοτήτων*. Αθήνα: εκδόσεις Στάχυ

Στεφάνου, Γ. (2011). *Η κινητικότητα των μουσειακών αντικειμένων – Η περίπτωση της Ελλάδας* (μεταπτυχιακή εργασία). Αθήνα: Πάντειο πανεπιστήμιο - Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού

Τζανάκης, Δ. (2015). Εξωτερική πολιτική: Η πολιτιστική διάσταση και η περίπτωση της Ελλάδας. Στο Αντωνιάδου, Σ. & Μαυραγάνη, Ε. & Πούλιος, Ι. *Πολιτισμός και προοπτική – Η σημασία της στρατηγικής σε τέσσερις τομείς του Πολιτισμού* (σσ. 41-51). Αθήνα: εκδόσεις Καστανιώτη

Τζουμάκα, Ε. (2005). *Πολιτιστική διπλωματία – Διεθνή δεδομένα και ελληνικές προοπτικές*. Αθήνα: εκδόσεις Σιδέρη.

Tracy, St. (2007). Αμερικάνικη Σχολή Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα. Στο Κόρκα, Ε. (επιμ.), *Ξένες Αρχαιολογικές Σχολές στην Ελλάδα από τον 19^ο στον 21^ο αιώνα* (σσ. 24-37) Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού

Φλάισερ, Χ. Στρατηγικές πολιτισμικής διείσδυσης των μεγάλων δυνάμεων και ελληνικές αντιδράσεις, 1930-1960. Στο Φλάισερ, Χ. (επιμ.), *Η Ελλάδα '36-'49, Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο-Τομές και συνέχειες* (σσ. 87-120). 5^η έκδοση. Αθήνα: εκδόσεις Καστανιώτη

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Brodie, N. (2014). Auction Houses and the Antiquities Trade. Στο Choulia-Kapeloni, S. (ed.), *3rd International Conference of Experts on the Return of Cultural Property, Athens-Ancient Olympia, Proceedings, October 23-26, 2013* (σσ. 71-82). Athens: Archaeological Receipts Fund.

Chiaromonte, C.G. (2007). The evolution of U.S. Cultural Diplomacy in the Cold War, *Mexico y la Cuenca del pacific*, 10 (28): 19-42

Cramer, G. & Prutsch, U. (2006). Nelson A. Rockefeller's Office of Inter-American Affairs (1940-1946), *Hispanic-American Historical Review*, 86 (4): 785-806.

Davis, J.L. (2013). The American School of Classical Studies and the Politics of Volunteerism. *Hesperia- The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, January-March 2013, 82 (1): 15-48

Fleck, R.K & Hanssen, F.A. (2006) The Origins of Democracy: A model with Application to Ancient Greece. *The Journal of Law and Economics*, April 2006, 49 (1): 115-146

Hamilakis, Y. (2013). Double Colonization: The Story of the Excavations of the Athenian Agora (1924-1931). *Hesperia- The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, January-March 2013, 82 (1): 153-177

Hoogwaerts, L.(2012). What role do museum and art institutions play in international relations today and specifically in the development of what Joseph Nye called “soft power”? (Joseph Nye, *Soft Power the Means to Success in World Politics*, Public Affairs: NY 2004). Διαθέσιμο στον ιστότοπο:

<https://www.culturaldiplomacy.org/academy/content/pdf/participant-papers/2012-08-acd/what-role-do-museums-and-art-institutions-play-in-international-relations-today-leanne-hoogwaerts.pdf>

Kitsou, S. (2013). The Power of Culture in Diplomacy: The case of US Cultural Diplomacy in France and Germany. *Exchange: The Journal of Public Diplomacy*, 2 (1) 3: 21-39

Kouroupas, M. P. (2014). The 1970 UNESCO Convention: U.S. Experience. Στο Choulia-Kapeloni, S. (ed.), *3rd International Conference of Experts on the Return of Cultural Property, Athens-Ancient Olympia, Proceedings, October 23-26, 2013* (σσ. 209-218). Athens: Archaeological Receipts Fund

Nikolentzos, K. & Voutsas, K. & Koutsothanasis, C. (2017). What Does it Take to Protect Cultural Property? Some Aspects on the Fight against Illegal Trade of Cultural Goods from the Greek Point of View. *International Journal of Cultural Property*, 24: 351-376

Papathanassiou, A. (2014). Monitoring the Implementation of the 1970 UNESCO Convention: Recent International and *Quasi*-Institutional Legal Developments. Στο Choulia-Kapeloni, S. (ed.), *3rd International Conference of Experts on the Return of Cultural Property, Athens-Ancient Olympia, Proceedings, October 23-26, 2013* (σσ. 25-32). Athens: Archaeological Receipts Fund

Sakka, N. (2013). A Debt to Ancient Wisdom and Beauty?": The Reconstruction of the Stoa of Attalos in the Ancient Agora of Athens, *Hesperia- The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, January-March 2013, 82 (1): 203-227

Saunders, F.S. (2000). *Who Paid the Piper? The CIA and the Cultural Cold War*, London: Granta

Vogeikoff-Brogan, N. The Carnegie Appropriations to the American School of Classical Studies: Gifts Wrapped Up in Successful Social Networking, *Hesperia- The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, January-March 2013, 82 (1): 131-152

Voudouri, D. (2010). Law and the Politics of the Past: Legal Protection of Cultural Heritage in Greece, *International Journal of Cultural Property*, 17 (03): 547-568

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Το πρόγραμμα «Τέχνη στις αμερικάνικες πρεσβείες»: <https://art.state.gov/>

Το πρόγραμμα «Τέχνη στις αμερικάνικες πρεσβείες» στην πρεσβεία των ΗΠΑ στην Αθήνα: <https://gr.usembassy.gov/ambassadors-remarks-arts-embassies-collection/>

Γραφείο Εκπαιδευτικών και Πολιτιστικών Θεμάτων: <https://eca.state.gov/>

Προγράμματα Πολιτιστικής Διπλωματίας του State Department:

<https://eca.state.gov/programs-and-initiatives/initiatives/cultural-diplomacy>

Το πρόγραμμα «Ξένοι ηγέτες» του State Department:

<https://exchanges.state.gov/non-us/program/international-visitor-leadership-program-ivlp>

Το Κέντρο Πολιτιστικής Κληρονομιάς του State Department:

<https://eca.state.gov/cultural-heritage-center>

American Alliance of Museums: <https://www.aam-us.org/>

Το πρόγραμμα Co-Museum: <https://thecomuseum.org/?lang=el>

Αμερικάνικη Ταινιοθήκη στην Ελλάδα:

<http://www.exile.gr/el/events/american-film-showcase-2022/>

Σχολή Χιλ: <https://www.hill.gr/el/>

Αμερικάνικη Γεωργική Σχολή Θεσσαλονίκης: <https://www.afs.edu.gr/el/>

Κολέγιο Ανατόλια: <https://anatolia.edu.gr/el/>

Κολέγιο Αθηνών: <https://www.athenscollege.edu.gr/>

Ελληνοαμερικάνικη Ένωση: <https://www.hau.gr/>

Κέντρο Ελληνικών Σπουδών Ελλάδος Πανεπιστήμιο Harvard:

<https://el.greece.chs.harvard.edu/>

Hellenic Daily News, 5.2.2022, Το Χάρβαρντ και το Κολούμπια θα ιδρύσουν παραρτήματα στην Ελλάδα:

<https://www.hellenicdailynewsny.com/ellinismos/to-xarvarnt-kai-to-koloympia-tha-idrysoun-parartimata-stin-ellada>

Το Βήμα, 19.2.2017, Ψυχογιός Δ. «Το περιοδικό *Εποχές* και η κίνηση των ιδεών»:

<https://www.tovima.gr/2017/02/19/culture/to-periodiko-epoxes-kai-i-kinisi-twn-idewn/>

Το Ίδρυμα Fulbright στην Ελλάδα: <https://www.fulbright.gr/el/>

Τα αμερικάνικα εκπαιδευτικά προγράμματα:

<https://gr.usembassy.gov/el/education-culture-el/>

Συνομιλίες της Υπουργού Πολιτισμού Λίνας Μενδώνη στην Ουάσιγκτον:

<https://www.culture.gov.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=4116>

ΥΠΠΟΑ- Τμήμα Εποπτείας Ελληνικών και Αλλοδαπών Επιστημονικών Ιδρυμάτων και Συντονισμού Θεμάτων Διεθνών Συνεργασιών και Οργανισμών:

<https://www.culture.gov.gr/el/ministry/SitePages/viewyphresia.aspx?iID=1654>

Αμερικάνικη Σχολή Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα: <https://www.ascsa.edu.gr/>

New York Times, 6 May 1934: Το Μουσείο της Κορίνθου ανοίγει στην Ελλάδα:

<https://www.nytimes.com/1934/05/06/archives/corinth-museum-opened-in-greece-gift-of-mrs-wh-moore-added-to-the.html>

Natalia Vogeikoff , Τα καλύτερα προετοιμασμένα σχέδια συχνά πάνε στραβά: ο μύθος των δύο μουσείων:

<https://nataliavogeikoff.com/2016/02/01/the-best-laid-plans-often-go-awry-a-tale-of-two-museums/>

Αμερικάνικη Σχολή Κλασικών Σπουδών – Εργαστήριο Wiener

<https://www.ascsa.edu.gr/research/wiener-laboratory>

Ινστιτούτο Αιγαιακής Προϊστορίας – Κέντρο Μελέτης Ανατολικής Κρήτης:

<https://instapstudycenter.net/>

Natalia Vogeikoff , Η χρηματοδότηση της ανακατασκευής της Στοάς του Αττάλου

<https://nataliavogeikoff.com/2021/03/20/financing-the-reconstruction-of-the-stoa-of-attalos/>

Αμερικάνικη Σχολή Κλασικών Σπουδών- Ανασκαφές στην Αρχαία Αγορά της Αθήνας:

<http://www3.ascsa.edu.gr/agora/AboutAncientAgora/tabid/184/language/el-GR/Default.aspx>

ΥΠΠΟΑ- Το Μουσείο της Αρχαίας Αγοράς

http://odysseus.culture.gr/h/1/gh151.jsp?obj_id=3290

Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών – Κάτοψη της Αρχαίας Αγοράς του 5^{ου} αιώνα π.Χ.

http://archaeologia.eie.gr/archaeologia/gr/02_DELTIA/Agora_or_Kerameikos.aspx

U.S. State Department – Γραφείο Μορφωτικών και Πολιτιστικών Θεμάτων:

<https://eca.state.gov/cultural-heritage-center/cultural-property>

U.S. State Department – Μνημόνιο Συνεργασίας: <https://www.state.gov/11-1121>

Μουσείο Getty Museum: <https://www.getty.edu/visit/villa/top-things-to-do/>

Μουσείο Getty, Η Τέχνη του Αρχαίου Ελληνικού Θεάτρου:

https://www.getty.edu/art/exhibitions/ancient_theater/index.html

U.S. State Department – Υπογραφή του Μνημονίου Συνεργασίας:

<https://eca.state.gov/gallery/us-and-greece-sign-memorandum-understanding>

UNESCO – Η Σύμβαση του 1970: <https://en.unesco.org/fighttrafficking/1970>

Διεθνής Διακήρυξη UNESCO κατά της αρχαιοκαπηλίας:

<https://www.culture.gov.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=1182>

Μουσείο Getty- Έκθεση «Δύναμη και Πάθος»:

http://www.getty.edu/art/exhibitions/power_pathos/

Αρχαιολογικό Κτηματολόγιο: <https://www.arxaiologikoktimatologio.gov.gr/>

Ψηφιακές Συλλογές Κινητών Μνημείων: <https://nationalarchive.culture.gr/el/#/>

Η ανακοίνωση του ΥΠΠΟΑ για την Ανανέωση του Μνημονίου Συνεργασίας Ελλάδας-ΗΠΑ για την προστασία της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς:

<https://www.culture.gov.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=3953>

Η ανακοίνωση του State Department για την Ανανέωση του Μνημονίου Συνεργασίας Ελλάδας-ΗΠΑ για την προστασία της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς:

<https://eca.state.gov/highlight/us-and-greece-work-together-protect-cultural-heritage>

Η ανακοίνωση της αμερικάνικης πρεσβείας στην Ελλάδα για την Ανανέωση του Μνημονίου Συνεργασίας Ελλάδας-ΗΠΑ για την προστασία της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς:

<https://gr.usembassy.gov/el/hnwmenes-politeies-kai-ellada-symfwnia-politistikwn-agathwn/>

Δηλώσεις Υπουργού ΥΠΠΟΑ Λίνας Μενδώνη στη Βουλή κατά την κύρωση του Μνημονίου Συνεργασίας Ελλάδας-ΗΠΑ για την προστασία της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς:

<https://www.culture.gov.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=3985>

ΥΠΠΟΑ- «Νόστιμον ήμαρ» για 55 αρχαιότητες:

<https://www.culture.gov.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=4113>

Εκδόσεις Μητροπολιτικού Μουσείου Νέας Υόρκης (MET) «Η ελληνική τέχνη των νησιών του Αιγαίου»:

https://www.metmuseum.org/art/metpublications/Greek_Art_of_the_Aegean_Islands

Μουσείο Μπενάκη- Για την Έκθεση «Ουρανός και Γη- Η Τέχνη του Βυζαντίου από τις Ελληνικές συλλογές:

https://www.benaki.org/index.php?option=com_events&view=event&id=3787&lang=el

Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο – Μια Έκθεση μέσα στην Έκθεση:

https://www.byzantinemuseum.gr/el/temporary_exhibitions/older/?nid=1743

Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού – Για την Έκθεση «Ουρανός και Γη: Η Τέχνη του Βυζαντίου από τις Ελληνικές συλλογές»:

<http://www.mbp.gr/el/exhibitions/%C2%ABheaven-earth-art-byzantium-greek-collections%C2%BB>

Ίδρυμα Λεβέντη - Για την Έκθεση «Ουρανός και Γη: Η Τέχνη του Βυζαντίου από τις Ελληνικές συλλογές»:

<https://www.leventisfoundation.org/museums/heaven-and-earth-art-of-byzantium-from-greek-collections-national-gallery-of-art-washington-dc-and-the-j-paul-getty-museum-los-angeles>

Ενημερωτικός ιστότοπος Culture now – «Ουρανός και Γη: Ολοκληρώθηκε η πετυχημένη πορεία της Έκθεσης στην Αμερική»:

<https://www.culturenow.gr/heaven-earth-oloklhrwthhke-h-petyxhmenh-poreia-ths-ektheshs-sthn-amerikh/>

Μουσείο Getty- Η Έκθεση «Ουρανός και Γη: Η Τέχνη του Βυζαντίου από τις Ελληνικές συλλογές»:

https://www.getty.edu/art/exhibitions/art_of_byzantium/

Μουσείο Getty- πολυμεσικές εφαρμογές στην Έκθεση «Ουρανός και Γη: Η Τέχνη του Βυζαντίου από τις Ελληνικές συλλογές»:

<http://www.getty.edu/mobile/gettyguide/byzantium/index.html>

Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο – Βυζαντινό Χειρόγραφο της Μονής Διονυσίου επαναπατρισθέν από το Μουσείο Getty:

https://www.byzantinemuseum.gr/el/museum_news/press_releases/?nid=1881

Εθνική Πινακοθήκη στην Ουάσιγκτον - Έκθεση «Ουρανός και Γη: Η Τέχνη του Βυζαντίου από τις Ελληνικές συλλογές»:

<https://www.nga.gov/exhibitions/2013/heaven-and-earth.html>

National Hellenic Society – Για την Έκθεση «Οι Έλληνες»:

<https://www.nationalhellenicsociety.org/nhs-news/the-national-hellenic-society-pbs-and-national-geographic-studios-join-forces-to-bring-greek-presence-in-the-museum-world-and-on-television>

New York Times, 23 Μαρτίου 2017 – Για την Έκθεση: «Ένας Κόσμος Συναισθημάτων: Αρχαία Ελλάδα, 700 π.Χ. – 200 μ.Χ.»:

<https://www.nytimes.com/2017/03/23/arts/design/review-a-world-of-emotions-in-greek-art-unmasks-the-stony-faces.html>

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Ταμείο
και Κοινωνική Ένταξη

Ε.Π.
**ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ
ΔΗΜΟΣΙΟΥ
ΤΟΜΕΑ**
LONER

ΕΣΠΑ
2014-2020
ανάπτυξη - εργασία - αλληλεγγύη

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης (Ε.Σ.Δ.Δ.Α.)
Πειραιώς 211, ΤΚ 177 78, Τάυρος
τηλ: 2131306349 , fax: 2131306479
www.ekdd.gr